

SZCIENTOLÓGIA:
VALLÁSI RENDSZEREINEK
ÉS HITELVEINEK
ELEMZÉSE ÉS
ÖSSZEHASONLÍTÁSA

BRYAN R. WILSON, PH. D.
NYUGALMAZOTT MUNKATÁRS

OXFORDI EGYETEM
ANGLIA

1995. FEBRUÁR

SZCIENTOLÓGIA:
VALLÁSI RENDSZEREINEK
ÉS HITELVEINEK
ELEMZÉSE ÉS
ÖSSZEHASONLÍTÁSA

SZCIENTOLÓGIA: VALLÁSI RENDSZEREINEK ÉS HITELVEINEK
ELEMZÉSE ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

TARTALOM

I.	A vallások sokszínűsége és a definiálás problémái	1
II.	A vallás ismérvei	7
III.	Nemteisztikus meggyőződésrendszerek	10
IV.	Vallási nyelv és a keresztény teológia fejlődése	14
V.	A vallás társadalmi és erkölcsi funkciói	17
VI.	A Szcientológia rövid ismertetése	22
VII.	A Szcientológia Egyház evolúciójának szociológiai elemzése	34
VIII.	A vallási imádat és a megváltás felfogásmódjai	42
IX.	A Szcientológia tudósok általi értékelése	50
X.	A Szcientológia és más vallások	53
XI.	A vallás ismérveinek alkalmazása a Szcientológiára	56

SZCIENTOLÓGIA: VALLÁSI RENDSZEREINEK ÉS HITELVEINEK ELEMZÉSE ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

BRYAN R. WILSON, PH. D.
NYUGALMAZOTT MUNKATÁRS
OXFORDI EGYETEM
ANGLIA

1995. FEBRUÁR

I. A VALLÁSOK SOKSZÍNŰSÉGE ÉS A DEFINIÁLÁS PROBLÉMÁI

I.I. A VALLÁS DEFINÍCIÓJÁNAK ELEMEI

A vallásnak nincs egyetlen végérvényes definíciója, amelyet a tudósok általánosan elfogadnak. Mindazonáltal a számos javasolt definíció között találunk néhány elemet, amelyet gyakran idéznek. Ezek az elemek különböző kombinációkban jelennek meg. Ezek közé tartoznak:

(a) Meggyőződések, gyakorlatok, kapcsolatok és intézmények a következőkkel kapcsolatban:

1. természetfölötti erők, lények vagy célok;
2. magasabb rendű másvilági erő vagy erők;
3. az ember végső meghatározottsága;
4. szent dolgok (különleges célú és tiltott dolgok);
5. egy spirituális áhítathoz kapcsolódó tárgy;
6. egy hatóerő, amely irányítja az emberi sorsot;
7. a lét alapja;
8. transzcendens tudás és bölcsesség forrása;

(b) Gyakorlatok, amelyek az engedelmisséget, a tiszteletadást vagy a vallási imádatot szolgálják;

(c) A vallási élet kollektív vagy csoportos jellege.

Jóllehet a vallás definíciói ritkán foglalják magukban az indítóokokat, néha említésre kerül „egy empirikus találkozás a szellemivel”. A vallás következményeit és funkcióit így írják le:

(a) egy erkölcsös közösség fenntartása;

(b) csoportos és/vagy egyéni identitás megteremtése;

(c) tájékoztató keret;

(d) egy jelentéssel bíró, emberileg megszerkesztett univerzum;

(e) biztatás és vigasz a segítség és megváltás reményét illetően.

A vallás mindig normatív jellegű, mivel azonban minden vallás különbözik a többitől, a vallásszociológia és az összehasonlító vallástudomány terén működő modern specialisták próbálják anélkül tárgyalni ezt a normatív jelleget, hogy ők maguk elköteleznék magukat mellette. A meggyőződési, rituálébeli és szervezési sémák azonban olyan sokfélék, hogy a vallás bármely definíciója csak nehezen próbálhatja meg felölelni a vallás összes ismert megnyilatkozását.

I.II. A FOGALOM EREDETI HASZNÁLATA

A „vallás” fogalmát régebben a nyugati társadalomban gyakran azonosították a meggyőzések és gyakorlatok tényleges és konkrét megnyilvánulásaival. Többnyire úgy tartották, hogy a keresztényeken, a zsidókon és a muszlim vallásúakon kívül más népeknek tulajdonképpen nincs is vallásuk. „Pogányok” voltak. A „vallás” kifejezést használó teológusok hajlamosak voltak arra, hogy a kereszténységet értsék alatta, Angliában pedig „kereszténységen” gyakran kifejezetten az anglikán egyház által hirdetett hitet értették. Ez a korlátozott értelmű nyelvhasználat aztán egyre jobban eltűnt, ahogy ismertebbé váltak a keleti meggyőződésrendszerek, és a vallás tanulmányozásával foglalkozó tudósok átlépték a hagyományos keresztény teológia által szabott szűk, normatív jellegű korlátokat. A vallás tananyagává vált az egyetemen (mindenekelőtt

a társadalomtudományokban), ahol objektíven és semleges nézőpontból tanulmányozzák a témát, anélkül hogy ragaszkodnának egy konkrét valláshoz, vagy előnyben részesítenék az egyiket a másikkal szemben.

I.III. A KULTURÁLIS ELŐÍTÉLETEK ÉS A VALLÁS DEFINÍCIÓJA

Mindazonáltal a vallás tanulmányozása terén csak nagyon lassan alakult ki a mindenre kiterjedő semlegesség elve. Az összehasonlító vallástudomány egyes jelenkori tanulmányaiban még mindig leplezetlenül megnyilvánulnak előítéletek. Még a társadalomtudományok területén is – amelyek kifejezetten elkötelezettek az értékelésmentes kutatás mellett – felfedezhetők bizonyos előítéletek a két világháború közötti időszak munkáiban. Gyakran feltételezték indokolatlanul, hogy a biológiai evolúcióhoz hasonlóan a vallási evolúció folyamata is végbement, és hogy a legfejlettebb nemzetek vallása szükségszerűen „magasabb rendű”, mint más népeké. Egyesek (kiváltképpen Sir James Frazer) úgy vélték, hogy a vallás egy evolúciós lépés a mágiától a tudomány felé vezető úton.

I.IV. JELENKORI NYELVHASZNÁLAT

Napjainkban a társadalomtudósok – és egyre növekvő számban a teológusok is – semleges kifejezésként használják ezt a fogalmat, elvetve minden olyan deduktív hipotézist, amely szerint egyes vallások más vallásokhoz képest közelebb járnak az igazsághoz. Ma már nem feltételezik, hogy az egyistenhit szükségszerűen magasabb rendű formája a vallásnak, mint a többistenhit, vagy ha egy istenben sem hisznek. Elismerik, hogy egy vallás posztulálhat egy antropomorfi istent, valamilyen másféle formájú istenséget, egy legfelsőbb lényt, szellemek és ősapák sokaságát, egy egyetemes elvet vagy törvényt, illetve valamilyen máshogy kifejezésre juttatott végső meggyőződést. A keresztény teológusok némelyike – mint például Bultmann, Tillich, van Buren és Robinson – eltekintett az istenség hagyományos leírásaitól, és fejtegetéseiben inkább „a lét alapja” vagy „végső meghatározottság/érintettség” (ultimate concern) szerepel.

I.V. A FOGALOM KITERJESZTÉSE

Mivel az antropológusok fenntartják azt az álláspontot, miszerint nincsenek egyértelmű bizonyítékok arra, hogy létezne olyan társadalom, ahol teljes mértékben hiányzik a természetfeletti hit összes formája, illetve az ilyen hiedelmeket támogató szokások, azt a következtetést vonták le, hogy tágabb értelemben véve nem léteznek vallás nélküli társadalmak. A „vallás” fogalma kezdett inkább rokonságra, nem pedig közös identitásra

utalni, és a vallást többé nem egyetlen konkrét hagyományra jellemző kifejezések segítségével definiálták. A kereszténységre jellemző konkrét tételeket, amelyeket korábban elengedhetetlenül szükségesnek tekintettek a vallás definiálásához, most már csak példaként vették arra, hogy mit tartalmazhat egy definíció. Az ilyen konkrét elemek megadását olyan, többféle meggyőződést, gyakorlatot és intézményt felölelő elvontabb megfogalmazások váltották fel, amelyek (jóllehet lényegüket tekintve közel sem azonosak) funkcionális szempontból ekvivalensnek tekinthetők. Minden társadalmat úgy fogtak fel, hogy többféle, de az ismert empirikus realitáson túlmutató meggyőződés él benne, és olyan gyakorlatok, amelyek révén az emberek kapcsolatba léphetnek a természetfölöttivel. A legtöbb társadalomban voltak olyan emberek, akik magukra vállalták az e cél megvalósításával kapcsolatos speciális funkciókat. Összességében ezeket az elemeket fogadták el a vallás összetevőiként.

I. VI. VALLÁSI SOKSZÍNŰSÉG A PRIMITÍV TÁRSADALMAKBAN

A vallási rituálék és mítoszok a viszonylag kis lélekszámú törzsi társadalmakban olyan rendkívül bonyolult szövevényt alkotnak, amely általában nem áll össze egyetlen konkrét, belsőleg integrált összefüggő rendszerré. A vallás változáson megy keresztül, és a mítoszai és rituáléi egyaránt tovább duzzadnak, ahogy az adott társadalom szomszédos népekkel vagy betolakodókkal lép kapcsolatba. A különböző szituációkhoz és szükséghelyzetekhez különböző rituálék és hiedelmek kapcsolódhatnak (pl. esőcsinálás, a termés, az állatok és a nők termékenységének biztosítása, védelem biztosítása, szövetségek megszilárdítása, korcsoportok vagy egyének felavatása stb.). Minden ilyen tevékenység természetfölötti erőkre irányul (még ha jól meghatározottak is), és a tudósok vallásos tevékenységeknek fogadják el ezeket.

I. VII. VALLÁSI SOKSZÍNŰSÉG A FEJLETT TÁRSADALMAKBAN

A technológiailag fejlettebb társadalmakban a vallási meggyőződésre és gyakorlatra vonatkozó szabályrendszerek rendszerint kidolgozottabbak, nagyobb belső rendezettséget és stabilitást mutatnak, de még a fejlett rendszerekben is vannak különbözőséget tükröző elemek. Egyik nagy világvallásban sincs olyan teológiai rendszer, illetve a természetfeletti erőkre vonatkozó meggyőzések olyan sematizálása, amely teljesen következetes lenne. Az összes vallásban előfordulnak tisztázatlan részek. Ezenkívül megtalálhatók a korábbi vallási orientációk olyan maradványai is, mint a népi vallási elemek, amelyek tovább élnek a népesség körében. A legfontosabb vallások szentírásaiban szembevető belső ellentmondásokkal és következetlenségekkel találkozhatunk. Ezek és más források véleménykülönbséghez vezetnek a vallási specialisták között, akik eltérő és olykor olyan összegeztethetetlen értelmezési

sémákat és szövegmagyarázási elveket hangoztatnak, amelyek különböző tradíciókat táplálnak még azon a körön belül is, amelyet nagy általánosságban ortodoxiának ismernek el.

I. VIII. A VALLÁSI PLURALIZMUS FEJLŐDÉSE

A fejlett társadalmakban az ortodoxiától való szándékos és tudatos elszakadást normális jelenségnek kell tekintenünk. A keresztények, a zsidók és a muszlimok nemcsak az ortodoxián belül oszlanak meg, hanem nonkonformista csoportok szerint is, amelyek elutasítják az ortodoxia összes formáját, és amelyek eltérő sémájú vallásgyakorlatot követnek (vagy teljes egészében elutasítják a vallást). A nonkonformizmus leginkább olyan kontextusokban fedezhető fel, ahol vallási exkluzivitás uralkodik: vagyis az egyénnek, ha az egyik vallás követője, le kell mondania az összes többihez való tartozásról – ami a zsidó-keresztény-izlám tradícióban szigorúan előírt kötelezettség. Mivel az államok kormányai ma már nem írnak elő konkrét vallási formákat, az európai országokban egyrészt eltűrik a nonkonformista vallási csoportosulásokat, másrészt meghatározott általános vallási előjogokat biztosítanak a számukra, az Egyesült Államokban pedig sok esetben az alkotmány által biztosított teljes vallási szabadságot élvezik. „Vallási pluralizmusként” ismeretes az a helyzet, amikor nagyszámú különböző vallási felekezet működik egymással párhuzamosan.

I. IX. A VALLÁS NORMATÍV ÉS SEMLEGES ÉRTELMEZÉSEI

Egy vallás jellemzően megad bizonyos történeteket (mítoszokat) és állításokat a természetfölöttire vonatkozóan, amelyek meghatározóak a hitre nézve. Rituális tevékenységeket ír elő. Intézményeket tart fenn (ezek szélesebb értelemben szabályozott kapcsolatokat jelentenek, akár kezdetleges, egyéni szinten, akár a viselkedésre, az eljárásokra és a vagyonfenntartásra vonatkozó komplex rendszerként). Néha az erkölcsös viselkedés szabályait is előírja, jóllehet ezeknek az előírásoknak és az erkölcsi alapon kiszabott büntetéseknek a szigorúsága jelentős eltéréseket mutat. De a vallás legalábbis kötelezettségeket határoz meg, és természetfölötti erők által biztosított előnyök formájában jutalmakat kínál a betartásukért. A vallás normatív rendszert alkot. A vallási tanítók (a kereszténység esetén „teológusok”, bár ez néhány más vallásnál nem helytálló kifejezés) szükségszerűen helyeslik és be kívánják tartatni ezeket a normákat. Ezzel ellentétben a társadalomtudósok egyszerűen tényként kezelik a vallás által hirdetett értékeket, se nem támogatva, se nem tagadva jogosultságukat vagy értéküket. Ez a felfogás közel áll azokhoz a törvénybeli kijelentésekhez, hogy a jog nem tesz különbséget a vallások között. Mivel a vallás normatív jellegű, és intellektuális értelemben nagyrészt kisajátították a teológusok, ezért az összes fejlett társadalomban megmaradt egy vallásra vonatkozó nyelvezet,

amely magán hordozza a vallási elkötelezettség normatív bélyegét. Itt elengedhetetlen, hogy kerüljük az ilyen nyelvezetből fakadó értékpreferenciát, és a társadalomtudományok semleges terminológiáját használjuk, miközben igyekszünk megfelelő érzékenységet mutatni a vallási tevékenységgel foglalkozók iránt.

I.X. „KÖLCSÖNVETT” NÓMENKLATÚRA

A vallás régebbi definícióiban és lényeges kérdéseivel foglalkozó leírásaiban gyakran előfordulnak a megfogalmazók vallási hagyományaiból kölcsönvett kifejezések. Mára felismerték, hogy egy adott vallásra jellemző sajátos kifejezések alkalmazása torzítja a többi vallás leírását, és sok esetben helytelen hipotézisekhez vezethet. Egy adott kulturális és vallási tradíció keretében kibontakozott fogalmak torzítják a funkcionálisan azonos, formálisan azonban eltérő vallási elemeket egy másik tradícióban. Ilyen helytelen szóhasználatra példák: „a buddhista egyház”, „a muszlim papság” vagy (a Szentháromságra hivatkozva) „keresztény istenek”. Hasonlóan, bár minden fejlett vallásban található tiszteletadási, köszöntési, kontemplációs vagy felajánlási szertartások, a szövegmagyarázók nem mindig ismerték el ezeket vallási imádatként, mert a nyugati szóhasználatban ez a kifejezés erősen idézi a megfelelő viselkedésre és cselekvésre vonatkozó keresztényi előítéleteket és előírásokat. Például a keresztény imádat funkcionális megfelelője, amikor az imádatot folytatók beállítottságával foglalkoznak, előfordul a buddhizmusban is, ennek azonban eltérő a formája, és rendszerint más kifejezésekkel írják le. Ily módon, ha a vallásoknak azonos elbírálás alá kell esniük, akkor absztrakt definiáló kifejezéseket kell bevezetni, amelyek felölelik a vallási jelenségek sokféleségét.

I.XI. AZ ABSZTRAKT VAGY OBJEKTÍV ELEMZÉS SZÜKSÉGSZERŰ HIÁNYOSSÁGA

Egy absztrakt nyelvezet használata – amelyet abban az értelemben, hogy semmilyen vallás sajátos tradíciói és előítéletei sem szennyeznek, „klinikai”-nak tekinthetünk – szükségszerűen nem képes megragadni egyetlen adott hitvallás összes lényeges tulajdonságát, pedig erre szükség van, ha ítéletet akarunk alkotni. Sem kognitív, sem érzelmi szempontból nem adhat képet a meggyőződés, a rituálé, a szimbolizmus és az intézmények teljességéről. Ez a társadalomtudományi szemlélet lehetővé teszi az objektív összehasonlítást és magyarázatot, de nem közvetíti, és nem is próbálja meg színleg közvetíteni annak a belső szándéknak vagy érzelmi odaadásnak a teljes lényegét, amit egy vallás nyújtani képes a hívei számára.

II. A VALLÁS ISMÉRVEI

II.1. A VALLÁS LEGFONTOSABB JELLEMZŐI

Az iménti megfontolásokkal összhangban most már leírhatjuk – absztrakt és általános kifejezések alkalmazásával – a vallás legfontosabb jellemzőit. Az alábbiakat nem szabad univerzálisan alkalmazható definíciónak tekinteni, hanem inkább csak a vallásokban gyakran fellelhető jellegzetességek és funkciók felsorolásának. Ezek a következők:

- (a) olyan erőbe (vagy erőkbe) vetett hit, amely meghaladja a szokványos észlelhetőséget, és akár lények egy egész posztulált rendjét is magában foglalhatja;
- (b) az a hit, hogy ez az erő nem csupán befolyásolja a természeti és társadalmi rendet, hanem közvetlenül hat rá, sőt lehet, hogy az teremtette;
- (c) az a hit, hogy valamikor a múltban közvetlen természetfeletti beavatkozás történt az ember dolgaiba;
- (d) az a hit, hogy természetfeletti erők irányították az emberi történelmet és az emberek sorsát: ha ezeket az erőket antropomorfisztikusan ábrázolják, akkor általában pontosan körülírt célokkal rendelkezőnek tartják őket;
- (e) fennáll az a hiedelem, hogy az ember szerencséje ebben az életben és a halál utáni élet(ek)ben attól függ, hogy milyen kapcsolatokat alakított ki ezekkel a transzcendentális erőkkel, vagy nekik megfelelően;
- (f) gyakran (de nem mindig) hisznek abban, hogy bár transzcendens erők önkényesen alakíthatják az egyén sorsát, ha az egyén az előírt módokon viselkedik, akkor befolyásolhatja azt, hogy mit fog tapasztalni ebben vagy későbbi életében (életeiben), illetve mindkettőben;
- (g) vannak előírt cselekedetek, amelyeket egyénileg, kollektíven vagy reprezentatív módon hajtanak végre – ezek a rituálék;

- (h) fennmaradnak engesztelő cselekedetelemek (még a fejlett vallásokban is), amelyekkel egyének vagy csoportok segítségért folyamodhatnak természetfeletti forrásokhoz;
- (i) a hívők áhítatot, hálát, hódolatot vagy engedelmességet kifejező dolgokat ajánlanak fel, illetve bizonyos esetekben ez meg van kívánva tőlük, rendszerint a hitre jellemző természetfeletti erő(k) szimbolikus reprezentációjának jelenlétében;
- (j) a természetfeletti vel azonosított bizonyos nyelvi elemek, tárgyak, helyek, építmények vagy évszakok rituális jelentőségre tesznek szert, és ezek maguk mélyen tisztelt tárgyakká válhatnak;
- (k) vannak rendszeres rituális vagy valamit bemutató cselekedetek, hódolatnyilvánítások, ünnepség, böjt, kollektív bűnbánat, zarándoklás, illetve istenségek, próféták vagy nagy vallási tanítók e világi életének epizódjait bemutató színjátékok vagy megemlékezések;
- (l) a vallási imádati és tanításokat bemutató alkalmak közösségi érzéseket ébresztenek, és erősítik a jóakaratot, a közösségvállalást és a közös identitás érzését;
- (m) a hívőkre vonatkozóan gyakran előírnak erkölcsi szabályokat, bár ezek hatásköre változó: megfogalmazhatják őket jogi vagy rituális kifejezésekkel, vagy tekinthetik őket egy kevésbé specifikus, magasabb rendű etika szellemében is;
- (n) a szándék komolysága, a kitartó elkötelezettség és az egész életen át tanúsított hitbuzgalom előírással követelménynek tekintendő;
- (o) a hívők cselekedeteik nyomán érdemet nyernek vagy veszítenek, amihez jutalmak és büntetések erkölcsi üdvrendje kapcsolódik. A cselekedet és a következmény közötti pontos összefüggés más és más lehet, az adott okokból származó automatikus hatásoktól kezdve addig a meggyőződésig, hogy a személyes érdemtelenné válás ájtatossági és rituális szertartások, gyónás és bűnbánat, illetve a természetfeletti erők külön közbenjárása révén feloldozható;
- (p) rendszerint van egy vallási funkcionáriusokból álló külön osztály, akik a szent tárgyak, a szentírások és a szent helyek őrzőiként szolgálnak; ők a világnézeti kérdések, a vallási szertartások és a lelkipásztori útmutatás specialistái;

- (q) e specialisták rendszerint fizetséget kapnak szolgálataikért, ami történhet adó, konkrét szolgálatok jutalmazása vagy intézményesített javadalmazás formájában;
- (r) amikor a specialisták a hitelvek rendszerezésének szentelik életüket, rendszeresen elhangzik az a kijelentés, hogy a vallási tudás megoldást nyújt minden problémára, és magyarázatot ad az élet jelentésére és céljára, gyakran a fizikai univerzum és az emberi psziché eredetének és működésének magyarázataira kiterjedően;
- (s) vallási tudásra és intézményekre formálnak jogot úgy, hogy kinyilatkoztatásra és tradícióra hivatkoznak: az újítást rendszeresen helyreállításként igazolják; és
- (t) a tanítások igazságtartalmára és a rituálék hatásosságára vonatkozó állítások nem képezik empirikus vizsgálat tárgyát, mivel a célok alapvetően transzcendensek, és mind a célok, mind az elérésükre javasolt önkényes eszközök hitet igényelnek.

A fent említett tételek nem elengedhetetlen, hanem valószínűsíthető feltételeknek tekintendők: ezek empirikus úton gyakran megtalálható jelenségek. Ez egy valószínűségi leltárnak tekintendő.

II.II. A VALLÁS NEM LÉNYEGBEVÁGÓ JELLEMZŐI

Az iménti leltár meglehetősen absztrakt általánosságban van megfogalmazva, a tényleges vallások azonban történelmi képződmények, nem logikus szerkesztmények. Rendkívül eltérő szervezési elveket, viselkedési kódexeket, meggyőződésbeli sémákat fognak át. Sok mindenben nem könnyű általánosítani, és a keresztény tradícióban gyökerező (gyakran öntudatlan) előítéletek félresöprése után világossá válik, hogy sok konkrét dolog, amit a keresztény modell alapján esetleg a vallás elengedhetetlen feltételének gondolnak, valójában nem szerepel más rendszerekben. Az előbbi leltárban kerültük a legfelsőbb lényre való utalást, mivel a théraváda buddhisták számára (és sok mahájána buddhista számára), a dzsainisták számára és a taoisták számára ez a fogalom nem érvényes. A vallási imádatnak, amelyre fent utalás történik, nagyon más a jelentése a buddhisták számára, mint a kereszténységben belül imádatot folytatók számára. A leltár nem utal hitvallásokra, amelyek kimondottan fontosak voltak a keresztény tradícióban, de nem olyan fontosak más vallásokban. Nem említi a lelket, akármilyen nélkülözhetetlen fogalom is az ortodox kereszténységben, mert a lélekre vonatkozó tanítás a zsidó vallásban némiképp kétséges, néhány keresztény mozgalom

pedig kifejezetten elutasítja (például a hetednapi adventisták és Jehova tanúi – és e kettő már világszerte több millió hívőt számlál –, valamint a krisztadelfianusok és azok a puritánok, John Milnt is beleértve, akik moralistaként voltak ismertek). Nem szerepel közvetlen utalás a pokolra a kereszténységben kialakult semmilyen értelmében, mivel ez a tétel a zsidó vallásban hiányzik. A halál utáni élet elvont fogalma egyes vagy többes számban van említve, hogy számot adjon két különböző keresztény eszméről, a lélekvándorlásról és a feltámadásról, továbbá a reinkarnálódás némiképp eltérő leírásairól a buddhizmusban és a hinduizmusban. A vallás definiálása szempontjából ezek közül egyik konkrét tétel sem tekinthető lényegbevágónak.

III. NEMTEISZTIKUS MEGGYŐZŐDÉSRENDSZEREK

III.I. A TEIZMUS NEM LÉNYEGBEVÁGÓ JELLEMZŐJE A VALLÁSNAK

Nem kétséges, hogy a teizmus (azaz a monoteizmus, a politeizmus és a panteizmus) nem lényegbevágó jellemzője a vallásnak. Sőt mind a tudósok, mind a laikus nyilvánosság általában vallásnak tekint olyan meggyőződésrendszereket, amelyek egyértelműen nemteisztikusak. Alább következnek példák az ilyen vallásokra.

III.II. A BUDDHIZMUS – EGY NEMTEISZTIKUS VALLÁS

A buddhizmus nem egy teisztikus meggyőződésrendszer, de általában elismerik vallásként, bár élesen elüt a kereszténységtől. Ámbár a buddhizmus nem tagadja istenek létezését, ezeknek a lényeknek nem tulajdonítanak semmi olyan szerepet, amely hasonlítana egy legfelsőbb lény vagy teremtő szerepkörére. Még a japán tiszta ország szektáknál is (dzsódó-sú és dzsódosin-sú), amelyek határozottan kötődnek ahhoz a gondolathoz, hogy Buddha maga megváltó, ebből a gondolatból kimarad, hogy Buddha teremtő isten lenne.

III.III. A THÉRAVÁDA BUDDHIZMUS HITELVEI

A théraváda buddhizmust gyakran tekintik a buddhizmuson belül annak a tradíciónak, amely a legközelebb áll Gautama Buddha eredeti tanításaihoz. A doktrínái alig hasonlítanak a kereszténységben vagy más monoteisztikus vallásokban megjelenő tantételekhez. A théraváda buddhizmus tanításaiban semmi sem utal egy legfelsőbb lény vagy egy teremtő isten létezésére. Ahelyett, hogy úgy tekintenének a látható világra, mint amit egy teremtő isten hozott létre, szubsztancia nélkülinek gondolják, és az embert is ugyanilyen

átmenetinek tartják, és nem hisznek abban, hogy halhatatlan lelke van. A létezés egészét a szenvedés jellemzi, és a buddhista tanítás törekvése az, hogy az embert megszabadítsák ebből az állapotból. Az ember jelen helyzete a karmája következménye, az ok és okozat törvényéé, amely szerint az előző életekbeli tettek majdnem teljesen meghatározzák az ezután következő életek tapasztalatait. Mivel az életek olyanok, mint egy okozati lánc szemei, minden újjászületésnél van egy „feltételes származás”. Az embert tehát nem egy teremtő isten hozta létre, ahogy egy megváltó istenről sincs semmilyen elképzelés, hiszen csak a megvilágosodás teszi lehetővé az embernek, hogy megszabaduljon az újjászületések láncának szenvedésétől. Minden egyes embernek, vallási oktatás által nyújtott irányítás mellett, önmagának kell járnia a megvilágosodás útját. A buddhizmus nem tagadja az istenek mint olyanok létezését, de e lények nem imádat tárgyai, és nem látnak el semmilyen különleges szerepet. (Ezek más olyan vallási tradíciókból származó maradványok és törmelékek, amelyeket a buddhizmus váltott fel.) Bár a théraváda buddhizmusból hiányzik a teremtő isten, a megváltó isten, a halhatatlan lélek, illetve az örök büntetés vagy örök boldogság elképzelése, a buddhizmusnak készségesen és általánosan megadják a világvallás státust.

III.IV. A DZSAINIZMUS EGY ATEISTA VALLÁS

A dzsainizmus elismert vallás Indiában és más országokban, ahol gyakorolják, és általában szerepel a nagy vallások (általában 11-es) listáján. Sir Charles Eliot így ír róla: „A dzsainizmus ateista, és ez az ateizmus mint szabály nem mentegetőző, és nem is polemizáló, hanem természetes vallásos viselkedésként elfogadott.” A dzsainisták ugyanakkor nem tagadják a *dévák* (istenségek) létezését, de ezek a lények ugyanúgy alá vannak vetve a lélekvándorlás és hanyatlás törvényeinek, és nem határozzák meg az ember sorsát. A dzsainisták úgy hiszik, hogy a lelkek egyéniek és végtelenek. Nem részei az egyetemes léleknek. A lelkek és az anyag se nem teremődnek, se nem pusztulnak el. A megváltást a léleknek a rá nehezedő idegen elemektől (karmák) való felszabadításával lehet elérni – ezek az elemek az egyén szenvedélyes cselekedetei révén nyernek bebocsátást a lélekbe. Az ilyen cselekvés következményei az állatok közötti vagy élettelen anyagként bekövetkező újjászületés – a dicséretes cselekedetek eredményezik az újjászületést a *dévák* között. A düh, a büszkeség, a csalárdság és a kapzsiság a lélek felszabadításának fő akadályai, de az ember a saját sorsának irányítója. Az én háttérbe szorításával és azzal, hogy egyetlen lénynek sem árt, valamint aszketikus életvezetéssel elérhető a *déváként* való újjászületés. Az elkötelezett hívő erkölcsi szabályai közé tartozik, hogy a viszonzás reménye nélkül kedvességet mutat; örvend mások jóllétének; próbál enyhíteni más emberek baján; és együttérzést mutat a bűnözők iránt. Az önsanyargatás megsemmisíti az összegyűlt karmát.

III.V. A HINDUIZMUS SZÁNKHJA ISKOLÁJA – EGY NEMTEISZTIKUS VALLÁS

A hindu vallás hat ősi és eltérő iskolát ismer el ortodoxnak. Egyikük, a szánhja, nem teisztikus, és nem is panteisztikus. A dzsainizmushoz hasonlóan a szánhja azt tanítja, hogy sem az őanyagot, sem az egyéni lelket nem teremtette semmi, és mindkettő elpusztíthatatlan. A lélek úgy szabadítható fel, ha megismeri az igazságot az univerzumból, és uralkodik a szenvedélyeken. Egyes írásokban a szánhja tagadja egy személyes legfelsőbb istenség létezését, és egyébként is minden istenségfogalmat feleslegesnek és potenciálisan önellentmondónak tart, hiszen a karma működése határozza meg az ember ügyeit egészen odáig, hogy saját maga elhatározhatja, hogy megszabadulásra törekszik. A szánhja iskola négy célja hasonló a buddhizmushoz: ismerni a szenvedést, amelytől az embernek meg kell szabadulnia; elérni a szenvedés megszűnését; érzéklni a szenvedés okát (ami a lélek és az anyag közötti különbségtétel kudarca); és megtanulni a megszabadulás módját, nevezetesen a diszkrimináló tudást. Más iskolákhoz hasonlóan a szánhja is tanítja a karmikus alapelvet: az újjászületés a személy tetteinek a következménye, és a megváltás kiszakadás az újjászületések körforgásából.

III.VI. A SZÁNKHJA NEMTEISZTIKUS JELLEGE

A szánhja magában foglal valamilyen formájú dualizmust, amely nem egy isten vagy istenek létezése körül forog. Ez nem a jó és gonosz keresztény dualizmusa, hanem a lélek és az anyag radikális megkülönböztetése. Mindkettő teremtés nélküli, végtelenül létező dolog. A világ az anyag evolúciójának eredménye. A lélek viszont nem változik. A lélek azért szenved, mert az anyag börtönébe van zárva, bár a fogság csak illúzió. Amikor a lélek már tudatában van annak, hogy nem része az anyagi világnak, a világ megszűnik létezni ennek a bizonyos léleknek, és az szabad. A szánhja elmélet szerint az anyag evolúción, feloldódáson és tétlenségen megy keresztül. Az evolúció során az anyag intellektust hoz létre, egyéniséget, az érzékeket, erkölcsi jelleget, akaratot, valamint egy elvet, amely túléli a halált, és amely lélekvándorláson esik át. Azzal, hogy kapcsolatba kerül a lélekkel, a fizikai organizmus egy élő lényé válik. Csak ezzel az összekapcsolódással jön létre a tudat: sem az anyag önmagában, sem a lélek önmagában nem tudatos. Bár a lélek egy megelevenítő elem, ez maga nem az az élet, amely a halállal véget ér, és nem is olyan élet, amely áthelyeződik az egyik létezésből a másikba. Bár önmaga nem cselekszik, és nem szenved, a lélek tükrözi a bekövetkező szenvedést, nagyjából úgy, ahogy egy tükör

tükröz. Ez nem az intellektus, hanem egy végtelen és szenvedélyektől mentes képződmény. Számtalan sok lélek van, és különböznek egymástól. A lélek célja, hogy megszabadítsa magát az illúziótól, és ezzel a fogságból. Amint felszabadult, a lélek állapota egyenértékű a buddhizmus nirvánájával. Az ilyen felszabadulás előfordulhat az illető halála előtt, és a felszabadított lélek dolga tanítani másokat. A halál után fennáll a teljes felszabadulás lehetősége, az újjászületés fenyegetése nélkül. A szánkhja nem tiltja a népszerű istenségekbe vetett hitet, de ezek nem részei a működési rendszerének. Az univerzum ismerete hozza el a megváltást. Ebben az értelemben a szenvedélyeken való uralkodás, nem pedig az erkölcsös viselkedés a központi elem. A jótettek csak alacsonyabb formájú boldogságot tudnak létrehozni. Az áldozat sem hatékony. A dolgok szánkhja rendszerében sem az etika, sem a rituálék nem bírnak nagy fontossággal.

III. VII. A TEISZTIKUS KRITÉRIUM ALKALMATLANSÁGA

A vallási meggyőződésrendszerekre adott előbbi példákból nyilvánvaló, hogy a legfelsőbb lénybe vetett hit vagy bármilyen formájú teizmus a vallás elégtelen kritériuma. Néhány keresztény kommentátor továbbra is fennálló, elavult előítélete ellenére ezt a pontot általában azonnal támogatják az összehasonlító vallástudósok és a vallásszociológusok. Nem tagadnák meg a vallási státust a buddhizmustól, a dzsainizmustól vagy a hinduizmus szánkhja iskolájától, csak mert hiányzik belőlük egy legfelsőbb lény vagy teremtő isten elképzelése.

III. VIII. A TAOIZMUS ESETE

A taoizmust is általában elismerik vallásként, és az összehasonlító vallástudomány tankönyveiben rendszerint szerepel, annak ellenére, hogy a központi hittételeit nehéz koherens formába hozni. A revelációs vallásokkal ellentétben a taoizmus a természet imádatából, a miszticizmusból, a fatalizmusból, a politikai kvietizmusból, a mágiából és az ősök imádatából merít. Kínában évszázadokon keresztül hivatalosan elismerték mint szervezett vallást, diplomokkal, vallási imádatokkal és papsággal. Elfogadta természetfeletti lények létezését: ilyenek a Jádecsászár, Lao-ce, Ling Po (természetfeletti lények seregvezére), együtt a kínai néphagyomány nyolc halhatatlanjával, a város istenével, a családi tűzhely istenével és másokkal, számtalan szellemmel együtt. A taoizmusból ugyanakkor hiányzik egy legfelsőbb teremtő, egy keresztény típusú megmentő isten, valamint egy megfogalmazott teológia és kozmológia.

IV. VALLÁSI NYELV ÉS A KERESZTÉNY TEOLÓGIA FEJLŐDÉSE

IV.I. A VALLÁSI ELKÉPZELÉSEK EVOLÚCIÓJA

A taoizmus esete illusztrálja az a tényt, hogy a vallások nem teljesen kifejlett meggyőződés-, gyakorlat- és szervezeti rendszerként bukkannak fel. Mindezekből a szempontokból fejlődési folyamatokon mennek keresztül, néha a korábbi nézetekkel teljes összeütközésben álló elemeket téve magukévá. Például néhány évtizeden át egyes anglikán püspökök nyíltan kifejezték az ellenvéleményüket a hit olyan központi tételeit illetően, mint a szeplőtelen fogantatás, Jézus feltámadása és a második eljövétel. Másik ilyen példa a változó istenfogalom a zsidó-keresztény írásokban, ahogy az ókori izraeliták törzsi istenségétől eljut a későbbi próféták írásaiban és az Újszövetségben szereplő sokkal spirituálisabbnak gondolt és univerzális lényig. Az istenség eltérő leírásainak összebékítése vitákat váltott ki a keresztény egyházakon és mozgalmakon belül és között, és az alapvető feltételezések folyamatosan változtak a kereszténység története során. Még ma is történnek alapvető változások a keresztény Isten fogalmát illetően.

IV.II. ISTEN LEGÚJABB TEOLÓGIAI ÚJRAÉRTÉKELÉSE

Az egyik ilyen fontos gondolkodási irányzat, amelynek mélyrehatóak a következményei a kereszténység státusára nézve, és amelynek van némi jelentősége az éppen tárgyalt ügyben, annak az elképzelésnek a széles körben terjesztett cáfolata, hogy lehet olyan legfelsőbb lény, amelyet a keresztény egyház hagyományosan elismer. Ez az irányzat, amelyet a legkiválóbb teológusok közül többen is támogatnak, kiváltképp Dietrich Bonhoeffer és Paul Tillich írásaiban jelenik meg. Jelen céljainkra talán legjobb, ha a legnépszerűbb és legbefolyásosabb kifejezésre juttatásából mutatunk erre példát. 1963-ban az akkori (anglikán) woolwichi püspök, J. A. T. Robinson *Honest to God* (Isten bizony) című nagy sikerű könyvében összegezte ezt a teológiai gondolkodási irányzatot. A püspök részletes érveket közölt, hogy miért kell elvetni azt az elképzelést, hogy Isten egy személyes lény, aki „odafent” létezik, és megkérdőjelezte a „keresztény teizmus” teljes elképzelését.

IV.III. A KERESZTÉNY ATEIZMUS BIZONYÍTÉKA – ROBINSON

A következő kivonatok nyilvánvalóvá teszik, hogy a püspök és társai milyen mértékben elhagyták a monoteizmus hagyományos felfogását, ahogyan azt mind a laikusok, mind a törvény elfogadja.

A püspök Bonhoeffert idézi érveinek alátámasztásául, az alábbiak szerint:

Az ember megtanulta, hogy anélkül birkózzon meg az összes fontos kérdéssel, hogy munkahipotézisként Istenhez folyamodna. A tudomány, a művészet, sőt az etika terén felmerülő kérdésekben ez egyértelművé vált, ami ellen már alig mer küzdeni bárki. De az elmúlt kb. száz évben vallási kérdésekben is egyre igazabb a következő: nyilvánvalóvá válik, hogy „Isten” nélkül is minden ugyanolyan jól boldogul, mint korábban. (36. oldal)

Tillichről a püspök a következőket idézi:

...el kell felejtene minden hagyományos dolgot, amit Istenről megtanult, talán még magát a szót is. (47. oldal)

Ehhez a püspök hozzáteszi:

Amikor Tillich „a mélyben” lévő Istenről beszél, akkor egyáltalán nem egy másik lényről beszél. Amit mond, az „az egész lét végtelen és kimeríthetetlen mélysége és alapja...” (46. oldal)

Maga a püspök azt mondja:

...ahogy (Tillich) mondja, a teizmust rendszerint úgy értik, hogy „Istent egy mennybéli, abszolút tökéletes személlyé tette, aki uralkodik a világon és az emberek fölött”. (39. oldal) ...meg vagyok győződve arról, hogy Tillichnek igaza van abban, hogy az ateizmus által képviselt tiltakozás egy ilyen magasabb rendű személy ellen helyes. (41. oldal)

A püspök elismerően idézi John Wren-Lewis laikus teológiai író:

Nem csupán arról van szó, hogy az égben lakó öregapó csak a színpalak mögötti Végtelen Elme mitológiai szimbóluma, de nem is arról, hogy ez a lény inkább jóindulatú, mint félelmetes: az igazság az, hogy ez az egész gondolkodási mód hibás, és ha tényleg létezne egy ilyen lény, akkor maga lenne az ördög. (42–43. oldal)

Ennek megerősítésére a püspök azt mondja:

Végül ugyanúgy nem leszünk képesek meggyőzni az embereket, hogy létezik egy Isten „odafent”, akit hívhatnak, hogy rendet tegyen az életükben, mint arra rábeszélni őket, hogy vegyék komolyan az Olümposz isteneit. (43. oldal) ...azt mondani, hogy „Isten személyes”, annyit jelent, hogy a személyesség végső jelentőséggel bír az univerzum felépítésében; hogy a személyes kapcsolatokkal oly módon érintjük meg a létezés végső jelentését, mint semmi mással. (48–49. oldal)

Különbséget téve a valóság és a létezés között – úgy, ahogy a teológusok –, a püspök bizonygatja, hogy Isten végső soron valóságos, de ugyanakkor nem létezik, hiszen létezni annyi, mint időben és térben végesnek lenni, az univerzum részének lenni.

IV.IV. A KERESZTÉNY ATEIZMUS BIZONYÍTÉKA – VAN BUREN

Ugyanabban az évben, 1963-ban született Paul van Buren amerikai teológus írása *The Secular Meaning of the Gospel* (Az evangélium világi jelentése) címmel, amely szintén megtárgyalta Bonhoeffer „vallástalan kereszténység” elképzelését, vagyis azt, hogy a kereszténység nem vallás. Van Buren még Robinsonnál is erőteljesebben követelte, hogy a kereszténységet többé semmilyen értelemben se értelmezzék úgy, mint ami el van kötelezve az Istenbe vetett hit mellett. Azt javasolta, hogy távolítsanak el minden teológiai utalást Istenre. Úgy tartotta, hogy „...az egyszerű szó szerinti teizmus helytelen, a korlátozott szó szerinti teizmusnak pedig nincs értelme” (100. oldal). Másrészt továbbra is lehet ragaszkodni Jézus mint ember emberi voltához, „...ami az istenségét illeti, azzal lesz, ami lesz”. A van Buren által propagált teológiának a keresztény ateizmus nevet adták. Az evangéliumok nem Istenről, hanem Jézusról szóltak, és Jézusról el kellett ismerni, hogy ember. Ezért van Buren professzor elvetett minden olyan állítást, hogy a kereszténység egy legfelsőbb lény mellett elkötelezett vallás, és az ilyen állításokat az ezzel egyidejű „Isten halála” iskola teológusai is elhagyták, ami egy másik irányzatot képviselt a teológiai gondolkodásban.

IV.V. JÉZUS ÚJRAÉRTÉKELÉSE

Az Újtestamentumnak és Jézus személyének újraértelmezése már egészen bizonyosan Albert Schweitzer idejétől fogva szintén folyamatban volt teológiai körökben, hiszen ő 1906-ban megjelentetett egy munkát, amelynek lefordított angol címe *The Quest of the Historical Jesus* (A történelmi Jézus keresése). Schweitzer Jézust mint zsidó prófétát mutatta be, valamelyest megtévedt elképzelésekkel, és nagyon is saját korának teremtményeként. Egy radikálisabb,

döntő jelentőségű „demitologizálást” hajtott végre Rudolf Bultmann, aki az 1940-es évektől kezdve megmutatta, hogy az evangéliumok mennyire teljes mértékben ki voltak téve az akkoriban uralkodó mítoszoknak, amikor íródtak. Ezután bemutatta, hogy az evangéliumokban fellelhető elképzelések közül milyen keveset tudna elfogadni a 20. századi ember. Bultmann maga – nagyon erősen a német egzisztencialista filozófia tükrében – igyekezett megtartani az Újszövetségből egy üzenetet az emberiségnek. A kereszténység útmutatóvá vált az egyén erkölcsi életéhez, de már nem volt hihető mint arra vonatkozó tanítás, hogy Isten megteremtette és kormányozza a világot. Bultmann munkája újabb kétségeket ébresztett azzal a tradicionális kijelentéssel szemben, hogy Jézus a megtestesült Isten. Most már kétségbe vonták az egyház egész krisztológiai tanítását. Ennek a megközelítésnek a történelmi relativizmusa ismét kifejeződött egy 1977-ben kiadott, *The Myth of God Incarnate* (Az újjászületett Isten mítosza) című műben (szerkesztette John Hick), ahol a legkiemelkedőbb anglikán teológusok vitatták meg az arra vonatkozó khalkedoni nézőpontot, hogy milyen viszonyban van Isten az emberrel, Jézussal. A modern teológusok nehezen hihetőnek találták, hogy Isten oly módon vált emberré, ahogy azt a keresztény tanítás a korábbi tizenöt évszázadon keresztül állította.

IV.VI. A KERESZTÉNYSÉG AZT MONDTA MAGÁRÓL, HOGY NEM VALLÁS

Ezek a különböző teológiai érvelési áramlatok – a személyes Isten elképzelésének elutasítása; a teizmusról való lemondás; az új hangsúly a Biblia relativizmusán; Krisztus természetével és Istenhez fűződő viszonyával kapcsolatos elfogadott elképzelések megkérdőjelezése – mind jelentősen eltérnek a keresztény hit elfogadott értelmezésétől. A kereszténység, amely hosszú ideig kimondatlan mintaként szolgált Európában ahhoz, hogy milyennek gondolnak egy vallást, most kijelentette magáról, hogy nem vallás. Így azok a kritériumok, amelyek alapján korábban definiálták a vallást, most kérdésessé váltak.

V. A VALLÁS TÁRSADALMI ÉS ERKÖLCSI FUNKCIÓI

V.I. A JELENKORI VALLÁS ÉS A VÁLTOZÓ TÁRSADALMI FUNKCIÓK

Elfordulva a hagyományos, de láthatóan divatjamúlt keresztény elképzelésből levezetett konkrét elemektől, hogy mi alkotja a vallást, röviden utalhatunk a vallásnak azokra a jellemzőire, amelyeket a témakörrel foglalkozó nemnormatív szociológiai tanulmányokban hangsúlyoznak. Bár nem feledkeznek meg a természetfeletti (vagy a megtapasztaláson túli) lényegi megragadásának fontosságáról, a társadalomtudósok hangsúlyozzák azokat a funkciókat, amelyeket a vallások betöltenek. A vallás megteremti, megerősíti vagy elősegíti a

társadalmi szolidaritást a csoportban, és identitásérzést ad a csoportnak. Peter Berger szavaival, „egy jelentéssel bíró, emberileg megszerkesztett univerzumot” biztosít, amely intellektuális és erkölcsi vázzá válik, amelynek fényében az elképzeléseket és a cselekedeteket meg lehet ítélni. Ha a vallás szükségszerűen el is hagy – a tudomány fejlődésével szembesülve – bizonyos elméleteket a teremtés és a kozmológia területén, továbbra is magyarázatot kínál arra, hogy milyen célok rejlenek az univerzum mélyén és az ember életében.

V.II. A JELENKORI VALLÁS ÉS A FELELŐSSÉG ETIKÁJA

Ahogy a nyugati világ általános népessége képzettebbé válik, a modern vallások kevésbé hangsúlyozzák az Istenre, a teremtésre, a bűnre, az újjászületésre, a feltámadásra stb. vonatkozó hitelveket, és nagyobb hangsúlyt fektetnek olyan dolgokra, mint a társadalmi és személyes felelősség etikája; végső értelem és cél érzésének biztosítása; személyes irányítás forrása; és a személyes kiteljesedés útja ezen a világon.

V.III. A JELENKORI VALLÁS ÉS A TÁRSADALMI PROBLÉMÁKKAL VALÓ TÖRŐDÉS

A lelkipásztori gondoskodás iránti megnövekedett igény a 19. század közepén Nagy-Britanniában kezdődött, de most a specializálódott lelkipásztori szolgálat sok új formájában nyilvánul meg, mint például az ipari káplánság, a kórházi és börtönmunka, illetve a specializált tanácsadás, amilyen például a házassági tanácsadás, a keresztény gyógyítás, valamint a drogfüggőkkel és potenciális öngyilkosokkal végzett munka. A testi és lelki egészség, a szexuális és családi problémák, az oktatás és a munkakapcsolatok terén nyújtott tanácsadás számos felekezetenél csaknem állandó témává vált a vallásos irodalomban, és ez szembeötlően igaz a viszonylag újonnan létrehozott szektákra és felekezetekre.

V.IV. A JELENKORI VALLÁS ÉS AZ ÉLETJOBBÍTÁS

Néhány új vallási mozgalomnál kimondottan középpontba kerül, hogy jelentés és cél érzését biztosítják az embereknek az életben. Az ilyen mozgalmak általában átfogó és gyakran összetett metafizikai rendszert biztosítanak, amelyen belül a hívek intellektuális válaszokat kapnak a végső meghatározottság kérdéseire. Ilyen mozgalom a teozófia, az antropozófia, a gurdjieffizmus, a Kosmon hit és az Új Gondolat mozgalmak. Mivel a hangsúly a jelenkori társadalomban már nem a túlvilági élet kérdésén van, az új mozgalmak (és valamennyire a régebben kialakult egyházak is) „e világi” tevékenységekre és célokra, valamint általánosan az „életjobbításra” fektetik a hangsúlyt. Az olyan vallások aszketizmusa, amelyek szűkösség és természeti katasztrófák által

sújtott világban fejlődtek ki, kevésbé helyénvaló egy olyan társadalomban, ahol nagyobb a bőség, és sokkal kiterjedtebb társadalmi tervezés gondoskodik a természeti és társadalmi csapások elkerüléséről vagy mérsékléséről. A világi társadalomban meglevő hedonista értékek jelenkori aktualitása visszatükröződik a vallásban, és az új vallások kimondottan arra törekszenek, hogy az élet jobb megtapasztalását nyújtsák az embereknek. A pozitív gondolkodás hangsúlyozása az 1940-es években széles körben elterjedté vált Amerikában.

A fokozott önuralom, személyes fejlődés, megújuló motiváltság és a szellemi gazdagodásra való átfogóbb képesség elérésére szolgáló pszichológiai technikák számos vallási mozgalom repertoárjának részévé váltak, ahogy a társadalom eltávolodott a bűnnel terhelt teológiák támogatásától, amelyeket egykor a hagyományos keresztény egyházak hirdettek.

V.V. A VALLÁS ÉS AZ ERKÖLCS KAPCSOLATA

Sok vallás ír elő kisebb-nagyobb mértékben részletezett szabályokat, amelyeket a híveinek követniük kell. A jellegük, az előírásuk keménysége és a megsértésük esetére kilátásba helyezett szankciók szigorúsága erősen változó. A zsidó vallásban szabályok írják elő a legapróbb részletekig a rituálékat és a mindennapi élet sok tevékenységét. Az iszlám vallási szabályai különféle élethelyzetekre vonatkoznak, és biztosítanak egy jogrendszert a társadalom számára. Másutt az erkölcsi előírások nem vezethetők vissza kimondottan vallási gyökerekig – mint például a japán társadalom esetén. Nincs normális viszony egy vallási tanrendszer és egy erkölcsi kódex között. A vallás és az erkölcs kapcsolata a kereszténységben egy bizonyos kapcsolati sémát alkot, de ez a séma más vallási rendszerekre nem jellemző, és nem lehet azt feltételezni, hogy ez szükséges modellje az ilyen kapcsolatnak.

V.VI. A BUDDHIZMUS ÉS AZ ERKÖLCS

Például a théraváda buddhizmusban vannak előírások a szerzetesek számára, ugyanakkor a laikusok számára csak néhány általános szabály létezik. Egy buddhista kötelessége, hogy ne öljön, ne lopjon, ne hazudjon, ne kövessen el helytelen szexuális cselekedeteket, és ne igyon bódítószereket. Buddha erkölcsi tanácsokat ajánlott a háztartási feladatok, a barátokkal való viselkedés és a házastárssal való törődés területén, de ezek arra buzdítanak, amit társadalmi józan észnek neveznénk. Az egyén legyen körültekintő, takarékos, szorgalmas, korrekt a szolgálókkal, és azok közül válassza ki a barátait, akik visszatérthatják őt a rossztól, és ösztönzik a helyes viselkedésre. Ezeket erényeket a felvilágosult önérdek írja elő, nem húzódik meg alattuk a bűn olyan fogalma, amelyet

a kereszténység hirdet. Az ilyen erények figyelmen kívül hagyása nem jár különleges büntetésekkel, csak éppen rossz karmát eredményez. A buddhizmusban a gonosz dolgok elkövetésének elkerülése (legalábbis hosszú távon) felvilágosult önérdék kérdése. Maga a vallás nem ír elő szankciókat. Nincs bosszúszomjas istenség. Ám mivel úgy tekintik, hogy a tettek meghatározzák az illető státusát egy jövőbeli reinkarnációban, tanácsos jótetteket végrehajtani, amelyek összhangban vannak a megvilágosodás nyolcstréű ösvényével, mert ezek kedvezőbb körülmények közötti újjászületésekhez vezetnek, és elvileg az újjászületéseken való végső felülemelkedéshez és a nirvána eléréséhez. Így bár a buddhizmus persze hirdet etikai értékeket, az egyénnek tekintélyes szabadsága marad az erkölcsi magatartását illetően, és nincs kitéve olyanfajta erkölcsi rosszallásnak, amely keresztény összefüggésekben jellemző.

V. VII. A KERESZTÉNYSÉG ÉS AZ ERKÖLCS

Ezzel éles ellentétben, a hagyományos kereszténységben az etikai tanítások különféle szintjein van egy kidolgozott kódex azokról a tiltásokról, amelyek áthágását bűnnek tartják. A korai judaizmus főbb vétségekkel foglalkozó minimális parancsolatait a kereszténységben sokkal nagyobb követelményeket támaztó előírásokkal egészítették ki, különösen a szexualitással kapcsolatban, és ezek egyaránt származtak Jézustól és Páltól. Voltak benne talán megvalósíthatatlan tökéletességi tanácsok is („legyetek tehát tökéletesek”, és még pontosabban: annak megkövetelése, hogy az ember szeresse az ellenségeit; bocsásson meg másoknak „hetven és hét” alkalommal, „fordítsd oda a másik orcádat”, stb.). De a bűn fogalma miatt dolgozott ki végül a kereszténység egy szigorú erkölcsi kódexet. Az embert eredendően bűnösnek tartották, amiből csak Krisztus példamutató erénye és emberfeletti áldozata tudta megváltani. Az Ótestamentumban jelzett tökéletlenségeket (a rituálé megszegése; hamis motiváció; igazságtalanság; bálványimádás; Istennel szembeni engedetlenség) kiterjesztették a felelősségbeli tökéletlenségekre, valamint az emberi jellem és lelkiismeret alapvető hiányosságára. Bár Szent Ágoston a teremtett univerzumot nem tekintette eredendően bűnösnek, az ember bűnös volt, és a bűn alapvetően megfosztó jellegű volt. Ez a nézet alakította a középkori katolicizmust.

A fülgyónás intézménye, a penitencia bonyolult eljárás módjának kifejlődése és később a purgatórium elképzelésének kidolgozása mutatta, hogy milyen súlyosnak tekintették a bűnt. De míg a katolicizmus, bár erőteljesen fellépett a bűn ellen, mindazonáltal elismerte az emberiség veleszületett törekenységét is, és figyelembe vette a gyónás intézménye révén, addig a protestantizmus elutasította a bűntudat enyhítésének ezt az eszközét. A kálvinizmus tovább fokozta a bűnösök személyes gyötrelmét, és kifejlesztett egy olyan teológiai rendszert, amely az erkölcsi kontroll elsajátításához és a lelkiismeret kialakulásához vezetett.

V.VIII. A BÜNNEL KAPCSOLATOS KERESZTÉNY HOZZÁÁLLÁS VÁLTOZÁSAI

Csak a 19. században kezdtek a keresztények kevesebbet foglalkozni a bűnnel. Az évszázad során a keresztények egyre kevesebbet foglalkoztak a pokollal és a kárhoyattal, de addigra a világi erkölcs önálló befolyást szerzett a közéletben. A 20. században a szigorú viktoriánus erkölcsi követelmények fokozatosan enyhültek, míg végül az 1960-as években a súlyos terhek, különösen a szexuális viselkedés területén, helyet adtak az erkölcsi engedékenységnek. Nyilvánvaló tehát, hogy a vallás és az erkölcs közötti kapcsolat posztulált modellje távol áll az állandóságtól, még a kereszténység esetében is. És ez a variabilitás nem csak időben létezik. Lehet rá példákat találni a jelenkori felekezetek között is. A mai evangélikusok között fellelhető erkölcsi hozzáállások (akik számos felekezetben megtalálhatók, beleértve az anglikán egyházat is) továbbra is erős aggodalmat tartalmaznak a személyes bűnnel kapcsolatban a viselkedés számos területén. Ezzel ellentétben a bűn elképzelése sok liberális egyházi személy számára csaknem idejétmúlttá vált, és közülük többen teljesen elutasítanak egy olyan abszolút erkölcsi kódexet, amelyet a keresztény egyházak hagyományosan használtak, és inkább a szituációs etikát szorgalmazzák, amely gyakran összeütközésbe kerül az elismert keresztény erkölcsi szabályokkal. Másfajta, erősen eltérő véleményt használnak a keresztény tudományban, ahol a bűnre mindössze tévedésként tekintenek, amely a valóság hamis felfogásán alapul, és amelyről úgy vélik, hogy a betegséggel együtt megszüntethető, ha az anyagiasról átváltanak spirituális gondolkodásmódra.

V.IX. A KERESZTÉNYSÉG SZENTSÉGI ÉS PAPSÁGI ASPEKTUSAI

A vallási meggyőződések és értékek általában szimbólumokban, rögzített eljárásokban és intézményekben is kifejeződnek, ahogy a fenti II.I. részben utaltunk rá. E szimbólumok, eljárásmodok és intézmények formája ugyanakkor nagyon változatos, és még egyszer, a keresztény egyházak által biztosított modell – amelyet egy keresztény társadalom oly könnyen magáévá tesz – nem megfelelő útmutatás más hitekhez. Maga a kereszténység is kifejezési formák széles változatosságát mutatja. Ezek nem pusztán véletlenszerű különbségek, amelyeket az esztétika vagy egyszerűen a kényelem diktál. Gyakran maguk a különbségek is mély meggyőződési kérdések, és a vallásos hit legmélyére hatolnak. A világ fő vallási hagyományai erősen eltérő orientációjúak, kezdve a papság intézményétől, az áldozatbemutatás és a szentségek kultuszától, érzéki segédeszközök bőséges használatától (például tömjén, tánc és képi elemek) az aszketizmusig és a kizárólagosan a szóbeli kifejezésre és imára támaszkodásig. Mindkét véglet előfordulhat a hinduizmusban, a buddhizmusban és

a kereszténységben, miközben ortodox formájában az iszlám egyöntetűbben aszketikus – az eksztatikus megnyilvánulásai a peremén történnek.

Talán elég lesz, ha a keresztény tradíción belülről érzékeltetjük az uralkodó sokszínűséget. A római egyházra a hagyományos fejlődési formájában jellemző a hallás, a látás és a szaglás bonyolult használata a hit szolgálatában. A katolikus liturgia – bár tartózkodik a tánc és a drogok használatától, amelyeket más vallások alkalmaznak – gondosan kidolgozott rituálét, miseruhákat és szentségeket alkalmaz a sok-sok szertartásában, amelyek megjelennek az egyház naptárában és hierarchiájában, valamint az egyének átmeneti rítusaiban. A római katolicizmussal éles ellentétben áll a kvékerizmus, amelyben visszautasítják a papság bármilyen elképzelését, bármilyen rituálé bevezetését (még a szentségek nélküli megemlékezést alkalmazókat is, amelyek bizonyos protestáns felekezetekre jellemzőek), valamint a képi elemek és a miseruhák használatát. Kisebb-nagyobb mértékben jellemző a protestáns vallásra, hogy hangsúlyt fektet a laikus cselekedetekkel való megelégedésre, a megszentelt dolgok – legyen szó épületekről, helyekről, évszakokról vagy ceremóniákról –, illetve a rózsafüzérekhez és a talizmánokhoz hasonló hitbeli segédeszközök elutasítására. Az evangélikusok (különböző felekezetekből) visszautasítják a papság gondolatát, a kvékerek, a Brethren, a krisztadelfiánusok és a keresztény tudomány pedig a fizetett papságot is. A baptisták megőrzik a keresztelést, és a legtöbb egyéb felekezet megőrzi a kenyértörés szertartását, de gyakran csak a szentírásnak engedelmességgel, megemlékezésésként, nem pedig mint bármilyen belső erővel rendelkező aktust.

A protestáns vallás sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a szentírás írott szavaira, mint a katolikus hit, néha csaknem annak árán, hogy magát a Bibliát fétissé változtatták. Minden vallásban fennmaradnak szokások és gyakorlatok, de ezek néha minimálisak, mint a kvékereknél, ahol a hangsúly azon van, hogy csak megállapítanak egy időt és helyet a találkozásra, és a krisztadelfiánusoknál, akik igyekeznek kerülni minden hivatalt és státust egy közösségben, amelyben elvileg mindenkinek ugyanolyan elkötelezettnek kell lennie Isten szolgálatára.

VI. A SZCIENTOLÓGIA RÖVID ISMERTETÉSE

VI.I. A SZCIENTOLÓGIA EGYHÁZ MINT ÚJ VALLÁS

A Szciantológia Egyház azok közé az új vallási mozgalmak közé tartozik, amelyek sajátosságai bizonyos tekintetben megfelelnek a nyugati vallás fő áramlatában látható egyes trendeknek

(ahogy a fenti V.I.–V.IV. részekben bemutatjuk). Olyan nyelvet használ, amely modern, bizalmas és nem misztikus; dogmáit objektív tényekként közli. A megváltással kapcsolatos koncepciójának egyaránt van közvetlen és végső dimenziója. Az a széles körű érdeklődés, amelyet a nyugati világ fejlett országaiban keltett, magára vonta a szociológusok és a jelenkori vallások más tanulmányozóinak figyelmét.

VI.II. A SZCIENTOLÓGIÁVAL KAPCSOLATOS ISMERETEIM

1968-ban kezdtem el olvasni a Szcientológia Egyház által létrehozott irodalmat, és valamikor terveztem is készíteni egy tanulmányt a mozgalomról. Bár végül nem vágtam bele ebbe a munkába, továbbra is olvastam a Szcientológia irodalmát. Ellátogattam a Szcientológia Egyház székhelyére (Saint Hill Manor, East Grinstead), és megismerkedtem szcientológusokkal. Azóta folyamatosan kapcsolatot tartok a mozgalommal Nagy-Britanniában, és újabb látogatásokat is tettem Saint Hill Manorban és egy Szcientológia-egyházban Londonban. Nyomon követtem a vallás fejlődését mint azok közé a jelenkori vallások közé tartozó vallásról, amelyek szociológusként számot tartanak az érdeklődésemre. Más, mulandóbb anyagok mellett elolvastam a következő munkákat, amelyek mindegyike hivatalos kiadvány, többségükben L. Ron Hubbard írásai:

Preclarek kézikönyve

Szcientológia 8-80

Szcientológia 8-8008

Az E-méter bemutatása

Dianetika: Az eredeti tézis

Dianetika: A szellemi egészség modern tudománya

A teljes időnyomos felidézés tesztelése

A munka problémái

Önelemzés

Az emberi képesség megteremtése

Phoenixi előadások

A Szcientológia axiómái

Haladó eljárás mód és axiómák

Szcientológia: Az élet egy új nézőpontból

The Character of Scientology (A Szcientológia jellege)

Ceremonies of the Founding Church of Scientology (A Szcientológia Alapító Egyház szertartásai)

The Scientology Religion (A Szcientológia vallás)

A túlélés tudománya
Bevezetés a Szcientológia-etikába
Az út a boldogsághoz
A Szcientológia vallás leírása
Mi a Szcientológia?
A Szcientológia kézikönyve

Új vallásokról írt műveimben több alkalommal hivatkoztam a Szcientológiára, írtam egy rövid beszámolót erről a vallásról *Religious Sects* (Vallási szekták) című könyvemben (London, Weidenfeld, 1970), illetve egy hosszabb értekezést a Szcientológia vallási jellegéről *The Social Dimensions of Sectarianism* (A szektarianizmus társadalmi dimenziói) című későbbi könyvemben (Oxford, Clarendon Press, 1990). Az elmúlt huszonhat év alatt fenntartottam a mozgalom iránti érdeklődésemet.

VI.III. DIANETIKA – A SZCIENTOLÓGIA LÉTREJÖTTE

Amikor 1950 májusában L. Ron Hubbard először ismertette a Dianetikát, amelyből később a Szcientológia kifejlődött, semmi sem utalt arra, hogy valamilyen vallási meggyőződés és gyakorlat mintáját teszi közzé. A Dianetika, amely egy lereagálási terápia volt, nem a hit nyelvén volt megfogalmazva. Nincs okunk azt feltételezni, hogy Hubbard akkoriban előre látta volna, hogy a Dianetikából vallási meggyőződés- és gyakorlatrendszer lesz, vagy hogy követőinek csoportja végül egyházként mutatja majd be magát, és akként szerveződik.

VI.IV. A MENTÁLIS GYÓGYÍTÁS ÉS A VALLÁS

A terápiás gyakorlatban ugyanakkor gyakran benne rejlik a lehetőség arra, hogy metafizikai és vallási vonatkozások kapcsolódjanak hozzá, ahogy ezt különféle módokon látjuk a keresztény tudományban, az Új Gondolat mozgalomnál és a jógatechnikákban. Másrészt a már létrejött vallásokban időnként kialakulnak gyógyításhoz, különösen mentális gyógyításhoz kapcsolódó specialista tevékenységek, és a nagyobb egyházaknak néha erre a célra szervezett egységeik vannak. A Dianetika kezdetben nem hivatkozott semmilyen vallási elvre, de ahogy a gyakorlat elméleti alátámasztása kidolgozottabbá vált, egyre elismertebbé vált egy metafizikai dimenzió, és a felvetett gondolatok némelyikének leírása kimondottan vallási vonatkozású volt.

VI.V. HOGYAN FEJLŐDNEK A VALLÁSOK

Minden vallás evolúció terméke. Egyetlen vallás sem teljesen kifejlett meggyőződés- és gyakorlatrendszerként jött létre egy adott időpillanatban. Ezalól a Szciantológia sem kivétel: a terápiás elméletrendszerből egy vallás fejlődött ki. Szinte lehetetlen megmondani, hogy maga a kereszténység mikor vált vallássá: kezdetben etikai intések és alkalmi csodák laza szövődése volt; népszerű mozgalommá vált a galileaiak között; fokozatosan zsidó szektává formálódott, és ezután vált külön vallássá. Ezután évszázadokig tartott, hogy a tanait teljes mértékben megfogalmazzák, és a rituális gyakorlata később gyakran változott. Az időben hozzánk közelebb álló mozgalmak esetén a vallássá fejlődés folyamata még nyilvánvalóbb. A hetednapos adventista egyház a kezdetét arra a Jézus Krisztus nagyon közeli eljövételére vetett, széles körben elterjedt hitre vezeti vissza, amelyet az 1830-as években a New York állam északi részén élő baptisták, presbiteriánusok, metodisták és mások vallottak: az egyház pedig csak 1860-ban alakult meg. Hasonlóképpen, miután (a Fox nővérek) először tapasztaltak „kopogtatásokat” (a „szellemvilág” állítólagos üzeneteit) Hydesville-ben, több évtizedig tartott, mire megalakult a spiritiszta egyház. Hasonlóképpen, Mary Baker Eddy évekig kísérletezett mentális gyógyítási rendszerekkel, mielőtt 1866-ban „felfedezte” az „elmeorvosmódot”, és még néhány évvel később is azt hitte, hogy rendszerét majd beveszik a fő egyházakba, de ehelyett ez lett az alapja a tudós Krisztus egyházának, amelyet 1875-ben alapított meg. A pünkösdisták 1900-tól kezdve tapasztalnak olyan természetfeletti képességeket, mint az idegen nyelveken szólás, a jövendölés, a gyógyulások és más „ajándékok”, de külön pünkösdi egyházak csak nagyon lassan alakultak ki a következő két évtized során. E mozgalmak egyike sem indult külön egyházként, de azóta mindegyikük azzá vált. Ugyanígy a Szciantológia.

VI.VI. A SZCIANTOLÓGIA HITELVEI – A METAFIZIKA FEJLŐDÉSE

Még azon az áron is, hogy később lehetséges ismétlésekbe bocsátkozunk, nagy vonalakban szükséges összefoglalnunk a Szciantológia fő tanításait, és jelezni, hogy ezek a meggyőzések milyen mértékben alkotnak összefüggő vallási rendszert. A Szciantológia egy sokkal szűkebb körű terápiás rendszerből fejlődött ki, a Dianetikából. Ez a kifejezés a *dia* = „keresztül” és a *nousz* = „elme vagy lélek” kombinációjaként jött létre, és így, bár kezdetben nem teljesen tudatosan, de vallási perspektívával rendelkezett. Azzal, hogy a Dianetika beépült a szélesebb körű Szciantológiába, egy sokkal kiterjedtebb értelmezésű átfogó metafizikai rendszer jött létre, amely nyilvánvalóvá tette ennek a filozófiának az alapvetően vallási jellegét. Miközben a

Dianetika azonnali alkalmazása – ahogy Krisztus tanításaié is az életében – a mentális gyógyítás területére tartozott, a későbbi tanítások tartalma, amelyek megmagyarázták és támogatták ezt a terápiás tevékenységet, a szellemi elképzelések és értékek növekvő megértésére utalt.

VI.VII. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – A THETÁN ÉS A REAKTÍV ELME

A Szciantológia alapvető posztulátuma, hogy az ember lényegében egy szellemi entitás, egy *thetán*, amely egymás után foglal el anyagból álló emberi testeket. A thetán a *théta* (az élet vagy az élet forrása) egyéni kifejeződése. Kissé szabadon definiálva a thetán a lélek, de ugyanakkor a valós személy is, a folyamatos és fennmaradó identitás, amely túlmutat a testen, amelyben lakik. Úgy mondják, hogy anyagtalan és halhatatlan, vagy legalábbis képes arra, hogy halhatatlan legyen, és végtelen teremtési potenciállal rendelkezik. Nem része a fizikai univerzumnak – de benne rejlik az a lehetőség, hogy kontrollálja ezt az univerzumot, amely anyagból, energiából, térből és időből (angolul *Matter, Energy, Space* és *Time*, ezért rövidítése: MEST) áll. A thetánokról úgy tartják, hogy az anyagi világot nagyrészt a saját örömeikre hozták létre (ahogy azt a világ keresztény Isten általi teremtéséről is elmondhatnánk). Úgy tartják, hogy valamikor a messzi múltban a thetánok áldozataivá váltak annak, hogy belebonyolódtak a MEST-be: a csapdájába estek, és megengedték, hogy a saját teremtésük korlátozza a saját képességeiket, és behatárolja a működésük körét. Tehát az ember tevékenységei és eredményei a jelen anyagi világban messze elmaradnak a potenciális képességeitől: az embert számtalan múltbeli MEST-be keveredés terheli, és ezekről felvétel készült a reaktív elmében, amely irracionálisan és érzelmileg reagál bármire, ami fájdalmas és traumatikus múltbeli tapasztalatokat idéz fel (amelyeket elszenvedett, vagy ő okozott másoknak). A reaktív elme annak a kontrollképességnek a dacára működik, amellyel az illető akkor rendelkezne a teste és a környezete felett, ha képes lenne visszanyerni valódi, veleszületett szellemi képességeit. Bár úgy tekintik, hogy az ember alapvetően jó, és egyrészt vágyik, másrészt képes is a túlélésre, a képességeinek múltbeli elvesztése veszélyeztetett fajjá tette.

VI.VIII. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – A REINKARNÁCIÓ ÉS A KARMA

Úgy gondolják, hogy a thetánok az eónok során megszámlálhatatlanul sok testet foglaltak el. Így a Szciantológia egy olyan elméletet követ, amely fő vonalaiban megegyezik a hinduizmusban és a buddhizmusban vallott reinkarnációelmélettel, bár vannak részletbeli különbségek. Az, hogy a Szciantológia hangsúlyt fektet a múltbeli cselekedetek jelenbeli (vagy jövőbeli) következményeinek fontosságára, emlékeztet a karma elképzelésére. A kellemetlen hatások „ártó tettek” (rossz cselekedetek) következményei, amely ártó tettek az anyagi univerzumba

keveredés egyik aspektusát jelentik. A thetán számára az ideált az jelenti, hogy fenntartja a racionális cselekvést, és „ok” a jelenségek felett: azaz meghatározza az események menetét a közvetlen környezetében. Ez az elképzelés egyértelműen hasonlít ahhoz a keleti elképzeléshez, hogy üdvös cselekedetekkel jó jövőbeli karmát lehet teremteni, bár a szcientológusok nem használják ezeket a kifejezéseket vagy fogalmakat. Az előző életek eseményei hatással vannak a jelenre, de a Szcientológiában kifejlesztett módszerek révén ezek az események visszaidézhetők, szembe lehet nézni velük, és lokalizálhatók bennük a jelenlegi problémák sajátos forrásai. Az erre való képesség biztosítja a lelki-szellemi gyógyulás alapját – alkalmat teremt a múltbeli cselekedetek „karmatikus” hatásainak megváltoztatására.

VI.IX. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – A NYOLC DINAMIKA

A Szcientológia szerint a létezésben felismerhető nyolc különböző terület, amelyek növekvő nagyságrendben követik egymást. Ezeket dinamikáknak nevezzük. Röviden leírva ezek a következők: 1. önmagunk dinamikája, önmagunk készítése a létezésre; 2. a szex dinamikája, amely magába foglalja egyrészt a szexuális aktust, másrészt a családi egységet és a család fenntartását; 3. a létezés akarása, amely megtalálható egy csoportban vagy egy társulásban, mint például az iskola, a város vagy a nemzet; 4. az emberiség dinamikus akarata, hogy fenntartsa létezését; 5. a teljes állatvilág létezése és túlélési vágya, ami magába foglal minden élő dolgot; 6. az anyagból, energiából, térből és az időből álló teljes fizikai univerzum túlélésére irányuló készítés; 7. „készítés a szellemi lényekként való létezésre vagy szellemi lények létezésére”, amely magába foglalja az összes – identitással rendelkező vagy identitás nélküli – szellemi jelenséget; és végül a 8. dinamika: készítés a végtelenként való létezésre. Ez a dinamika a Legfelsőbb Lényként azonosítható, amely nevezhető „Isten dinamikájának” is. A Szcientológiát foglalkoztatja a túlélés, és úgy tekinthető, hogy e dinamikák mindegyikének túlélése beletartozik a Szcientológia gyakorlatának céljába. Következésképpen – jóllehet a Szcientológia kezdeti gyakorlati tanításainak nagy része szűkebb értelemben inkább a személyekre szabott szellemi előnyökkel foglalkozik azok számára (ők a preclarek), akik szcientológiai segítséget keresnek – a szcientológusnak végül rá kell ébrednie, hogy jelenlegi élete a thetánként való folyamatos létezésének csupán egy kis töredékét alkotja, és hogy az egyén élete szorosan kapcsolódik a nyolc dinamikaként leírt emelkedő szintek mindegyikéhez, és így végső soron a Legfelsőbb Lény vagy a végtelen létezéséhez és túléléséhez.

VI.X. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – TERÁPIA ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

Mint más vallásoknál, a Szcientológiában is sokan elsődlegesen és kezdetben azért mélyednek el, mert gyors megváltást várnak a szenvedéseiktől és a kínjaiktól; ez az a terápiai elem, amely

vonzerőt jelent, és fellelhető sok vallásban – szembetűnő módon a korai kereszténységben is – a misztikusabb, metafizikusabb, spirituálisabb tanítások mellett, amelyekhez a hívőknek el kell érkezniük, ahogy növekednek a hit követésében (lásd Zsidók 5:12–14). A szcientológusok többsége először azt tanulja meg, hogy hogyan teheti jobbá mindennapi életét, és miként fokozhatja intelligenciáját (egyre növekvő kontrollt szerezve a reaktív elme felett). Ilyen eredmények auditálás révén való elérésének lehetősége jelenik meg az A-R-K törvényeiben. Itt az A az affinitást jelöli, amely az egyén emocionális tapasztalatait képviseli, és azt mutatja, hogy az illető az érzelmei révén milyen kapcsolatban áll másokkal. Az R a realitást jelöli, amely az objektív jelenségekről alkotott interszubjektív konszenzusként jelenik meg. A K a kommunikációt jelöli. A Szcientológiában a kommunikációnak nagy fontosságot tulajdonítanak. Amikor az embereknek van affinitásuk, amikor egyetértenek az objektív jelenségek természetét illetően, akkor a kommunikáció nagyon könnyen létrejöhet. Az A-R-K hármas koncepciójához kapcsolódik az emberi emóciók skálája, amelyet a szcientológusok „tónusskálának” neveznek. Az érzelmi tónus csökkenésével megnehezedik a kommunikáció, és ez megnehezíti a realitás észlelését. Mindazonáltal a kommunikáció önmagában csupán egy közvetítő, amely a megértés javítására szolgál, és – hatékony és pontos használata esetén – a legfontosabb terápiás eszköz ahhoz, hogy kiszabadítsuk az egyént abból a csapdából, amelybe az anyagi világban belekerült. A thetánt képessé tehetjük rá, hogy kommunikáljon a saját múltjával, felismerje a múltbeli traumatikus élmények jellegét, és olyan önismeretre tegyen szert, amely biztosítja számára, hogy a jövőben elkerülje ezeket a kellemetlenségeket.

VI.XI. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – AZ AUDITÁLÁS MINT TERÁPIÁS ESZKÖZ

A Tónusskála az első bizonyíték az egyén számára arról, hogy a Szcientológiából haszon származhat – mutatja a felemelkedést a krónikus érzelmi tónusról, amilyen az apátia, a bánat és a félelem, a lelkesedésig (és magasabb szinteken a feldobottságig és a derűs nyugalomig). Sokan azért mélyednek bele először a Szcientológiába, hogy megtapasztalják az ilyen jellegű előnyöket. E folyamat technikája az auditáláshoz tartozik, amelynek során egy képzett szcientológus gondosan összeválogatott kérdések felhasználásával visszavezeti az illetőt a múltja olyan epizódjainak megértéséhez, amelyek traumatikus lenyomatot (ún. „engramot”) hagytak reaktív elméjében, és amelyek megakadályozzák az egyént a racionális viselkedésben. A racionális gondolkodást akadályozó tényezők hatása alóli felszabadítás tehát az a folyamat, amellyel az egyént fel lehet vinni a „tónusskálán”, ezáltal a képességeit is javítva, de egyúttal (és inkább ebben rejlik a jelentősége vallási szempontból) ez az a módszer, amelynek segítségével a thetán megváltást érhet el, először megszabadulva azoktól az eltévélyedésektől, amelyek amiatt kínozzák, hogy ebben az anyagi világban rekedt, majd végül teljes mértékben megszabadulva

a MEST-univerzum okozta kedvezőtlen hatásoktól. A szcientológusok ezt az állapotot úgy írják le, hogy az illető „okozó”. Ebben a tekintetben világosan megfigyelhető a párhuzam a megváltás keleti vallásokban javasolt módjával. Mivel a keleti vallások szintén úgy tartják, hogy az egyént a múltbeli cselekedetek hatásai akadályozzák (karma), a megváltás általuk hirdetett felfogása tulajdonképpen szintén egy folyamat (a megvilágosodás), amely megtörheti a karma hatását, és így az egyén felszabadulhat. Az egyén végleges célja, amely Operatív Thetánként ismeretes, a testen kívüli létezés, azaz hogy fizikai szempontból teljesen „exterior” (külső) állapotba kerüljön. Olyan állapot ez, amelyet legalábbis egyes keresztények a megváltott lélek állapotaként ismernének el.

VI.XII. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – A MEGVÁLTÁS RACIONÁLIS MÓDSZEREI

A fentiekben felvázolt vallási filozófia áll a Szcientológia gyakorlatának háttérében. A Szcientológiát Hubbard maga is valamiképpen hasonlatosnak tekintette a keleti vallások filozófiájához. Egyebek között idézte a Védákat, a hindu tradíció részét képező teremtési himnuszokat, amelyek tartalmazznak egy nagyon hasonló fogalmat, mint az „akcióciklus” a Szcientológiában. Az akcióciklus az élet látszólagos folyamata a születéstől kezdve a növekedésen keresztül a hanyatlásig és a halálig, azonban a Szcientológia által megszerezhető tudás révén az e ciklus során jelentkező szerencsétlen hatások elkerülhetők. A teremtésből, túlélésből és pusztulásból álló ciklus olyan folyamattá módosítható, amelynek már minden eleme teremtő cselekedet: a Szcientológia elkötelezte magát, hogy elősegíti és növeli a kreativitást, és ellenőrzése alá vonja a káoszt és a negatív megnyilvánulásokat. Elismeri egy bölcsességet képviselő folyamatos „nyomvonal” vagy leszármazási vonal létezését a Védáktól és Gautama Buddhától a kereszténység üzenetéig, és némi közösséget vállal mindezek tanításaival. De míg az elénk tárt bölcsesség, például a buddhizmusban, egyes kivételes egyének számára talán lehetővé tette a megváltást egyetlen élet alatt, nem voltak precíz gyakorlati lépések, amelyek biztosították volna ezt az eredményt; a lemásoláshatósága csekély volt. A megváltás elérését továbbra is véletlenszerű vagy ellenőrizhetetlen tényezők befolyásolták. A megváltást csak néhányaknak sikerült hébe-hóba elérniük, ha egyáltalán sikerült. Hubbard azt állította, hogy ő szabványosítani, majd hogyanem rutinszerű eljárássá akarja tenni a vallási gyakorlatot, és növelni a megváltástani eredmények megjósolhatóságát. Az, hogy spirituális célok eléréséhez ilyen technikai módszereket alkalmaznak, jelzi, hogy milyen mértékben teszi magáévá a Szcientológia a korszerű módszereket olyan célok megvalósítása érdekében, amelyeket más vallásokban csak görcsös erőfeszítések árán és ritkán sikerült elérni, már ha egyáltalán sikerült. Ez tehát egy próbálkozás arra, hogy bizonyosságot és rendet vezessenek be a spirituális gyakorlatokba és eredményekbe.

A Szcientológia igyekszik racionális eljárások alkalmazásával fegyelmet és rendet vinni a vallásos útkeresésbe. Ebben az értelemben a technológiai korszakban sok mindent véghezvitt abból, amit a társadalmi fejlődés korábbi fázisában a metodizmus próbált megvalósítani azzal, hogy próbálta meggyőzni az embereket arról, hogy a megváltás felé törekvést ellenőrzött, fegyelmezett és tervszerű módon kell végezni. Míg a metodisták tényleges módszereit az akkori kereszténység viszonylag hagyományos nyelvezetével fogalmazták meg, a Szcientológia által támogatott módszerek magukon hordozzák egy olyan társadalom jegyeit, amely teljességgel elkötelezte magát a racionális és technológiai jellegű eljárások mellett. A Szcientológia által alkalmazott módszerek hasonlatosak az *upajához* („helyes módszer”), amely a mahájána buddhizmusban a megváltás keresésének bódhiszattva útján a hetedik szakaszban szerepel. A buddhizmus e változata értelmében a hívő a hetedik szakaszban transzcendentális bódhiszattvává válik, aki (mint az Operatív Thetán a Szcientológiában) többé nincs odakötve egy fizikai testhez.

VI.XIII. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – AZ AUDITÁLÁS MINT LELKIPÁSZTORI TANÁCSADÁS

A Szcientológia által alkalmazott módszer egyfajta lelkipásztori tanácsadás, amelyet kifejezetten az *auditálás* (a latin *audire* = „meghallgatni” szóból) technikáivá rendszereztek. Az auditálás sajátos technikái és segédeszközei egy technológiaként vannak rendszerezve, amely a Szcientológia vallási gyakorlat legalapvetőbb részét alkotja. Ez a gyakorlati séma elengedhetetlen mindazok számára, akik meg kívánják tapasztalni a vallás megváltást jelentő előnyeit, és Hubbard megpróbálta leegyszerűsíteni a spirituális megvilágosodás folyamatát egy csoport rendezett eljárásra, amelyek lehetővé teszik a tudat egyre mélyebb rétegeinek szisztematikus feltárását. Ez a módszer, hasonlóan az affirmáció módszeréhez a keresztény tudományban, állítólag megszünteti mind a büntudatot, mind pedig a múltbeli szenvedés és gonosztettek hatásait.

VI.XIV. A SZCIENTOLÓGIA HITELVEI – A MEGVÁLTÁS SZAKASZAI

E gyógyító és megváltási folyamat két fő szakasza a Clear, illetve az Operatív Thetán kifejezéssel leírt két állapot. A preclear, aki először találkozik a Szcientológiával, a múlt fájdalmas és emocionális élményeinek szellemi terheitől szenved. Az auditálás megpróbálja tudatosítani ezeket, rávenni az egyént, hogy kommunikáljon a múltjával, nézzen szembe azokkal az eseményekkel, amelyek emocionális kisüléshez vezettek, és ezáltal eljuttatni az egyént oda, hogy képes lerázni magáról ezt a terhet, és teljes higgadtsággal, józan megértéssel át tudja tekinteni ezeket az ez idáig feledésbe merült nyugtalanító eseményeket. Ezáltal ezeknek a

tényezőknél a kellemetlen hatásai szertefoszlanak. Leküzdhetők a pszichét blokkoló hatások, a bűnösség és az alkalmatlanság érzése, valamint a múltbeli traumák vagy időnkénti érzelmi zavarok. Az egyén „jelenbe jön”, azaz megszabadul azon események bénító hatása alól, amelyek az „időnyomon” a thetán jelenlegi életében vagy előző életeiben történtek. Az auditálás a kommunikáció javításával olyan állapotba hozza a thetánt, amelyben megszűnnek a múltbeli zavaró tényezők. Ezt az állapotot Clearnek nevezik (olyan lény, akinek nincs többé meg a saját reaktív elméje, aki szabad akarattal rendelkezik, legalábbis a saját lényét illetően). Az Operatív Thetán ugyanennek a folyamatnak egy magasabb szintjét képviseli, mivel már a környezete felett is uralmat szerzett. Többé már nem függ attól a testtől, amelyet pillanatnyilag elfoglal: sőt, ahogy mondják, többé már nincs a testben. Más szóval, azt lehet mondani, hogy az Operatív Thetán olyan lény, aki valóra váltotta teljes szellemi potenciálját, aki elérte a megváltást. A *Mi a Szciantológia?* jelenlegi kiadása szerint (222. oldal): „Az Operatív Thetán szintjén az egyén mint szellemi lény személyes halhatatlanságával foglalkoznak. Magával a thetánnal foglalkoznak az örökkévalóság viszonylatában... léteznek a halandó embernél magasabb állapotok.”

VI.XV. VALLÁSI SZEREPEK A SZCIANTOLÓGIÁBAN – AZ AUDITOR

A Szciantológiában a vallási szolgáltatásokat négy, egymással kapcsolatban álló tisztség látja el, akiknek szerepei egyrészt kiegészítik, másrészt valamennyire átfedik egymást. Ezek a funkciók a következők: az auditor, az esetfelügyelő, a tanfolyam-felügyelő és a káplán. Az auditor szerepe alapvető: az auditálás az az alapvető fontosságú technika, amellyel végül létrehozható az a megvilágosodási forma, amely révén az egyén üdvözülni fog. Az auditor megtanulta azt a szakértelmet, amely lehetővé teszi, hogy segítsen másokon, és segítsen nekik abban, hogy önmagukon segítsenek. „Minden Szciantológia-auditortól elvárás, hogy felszentelt lelkésszé váljon” [*Mi a Szciantológia?*, 557. oldal], és minden auditornak el kell végeznie azokat a képzési tanfolyamokat, amelyek alkalmassá teszik a lelkészi hivatásra, még akkor is, ha esetleg nem veszi fel ténylegesen ezt a szerepet. Az auditor megtanulja, hogyan kell a lehető legsemlegesebben, klinikai módszerek alkalmazásával foglalkozni a nála támogatást kereső preclearrel. A római katolikus egyház gyóntatójától eltérően az auditor nem cselekedhet saját spirituális megértése szerint és annak alapján, hogy ő személy szerint hogyan értékeli a preclear állapotát; ehelyett részletesen betartja az előírt eljárásokat. A Szciantológia minden lehetséges eszközzel igyekszik kizárni gyógyító és spirituális szolgáltatásaiból a véletlenszerű, esetleges és egyéni vérmérséklettel összefüggő tényezőket. Minden lehetséges erőfeszítést megtesznek, hogy az auditor érzelmi állapota ne zavarhassa az auditálás szabályos eljárás módjait és technikáit. Így a lelkipásztori tanácsadás, különösen a szigorúan vett auditálási szituációban, sokkal egzaktabb technikának tekinthető, mint ahogy a hagyományos egyházakban gondolnak rá, és itt

jóval nagyobb, illetve pontosabb figyelmet is fordítanak rá. A szcientológusok számára a lelkipásztori tanácsadás nem azt jelenti, hogy valaki a személyes meggyőződése vagy esetenként más és más kompetenciája alapján véletlenszerűen tanácsot ad egy másik személynek, hanem módszeres és irányított igyekezetet takar, ami az önmegvilágosodás és a spirituális tudás előmozdítását szolgálja.

VI.XVI. VALLÁSI SZEREPEK A SZCIENTOLÓGIÁBAN – AZ ESETFELÜGYELŐ

Az auditálási eljárás módok megfelelő alkalmazásért az esetfelügyelőt terheli a felelősség. Az esetfelügyelő egyik legfontosabb funkciója azoknak a feljegyzéseknek a gondos áttekintése, amelyeket az auditor az adott auditálási ülés alkalmával készített. Ezek a feljegyzések nagymértékben technikai jellegűek, és egy megfelelően kiképzett auditor kivételével a kívülálló számára érthetetlenek – az alkalmazott auditálási eljárás módokra, az E-méter által jelzett válaszreakciókra, valamint a preclear előmenetelére vonatkozó észrevételeket tartalmazzák. A feljegyzéseknek kellő alaposággal kell tükrözniük, hogy a preclear spirituális előmenetelére összhangban áll-e a Szcientológia által hirdetett megváltással. Az esetfelügyelő képes értelmezni ezeket a technikai észrevételeket, hiszen maga is magasan képzett auditor, aki esetfelügyelőként kiegészítő, speciális oktatásban részesült. Az esetfelügyelő ellenőrzi, hogy az auditálás az előírt normáknak megfelelően történt-e, az auditor szabályszerűen alkalmazta-e a technikákat, és hogy a preclear megfelelő előmenetelt tanúsít-e. Az auditálás során felmerült esetleges hibákat az esetfelügyelő észleli és kijavítja. Az esetfelügyelő megkövetelheti, hogy a hibázó auditor tanulja újra a hibásan alkalmazott anyagokat, és gyakorolja be a helyes eljárás módot, így módon biztosítva, hogy a hibák ne ismétlődhessenek meg. Minden egyes auditálási ülés után kijelöli az auditálás következő szakaszát. Mivel az emberek különbözőek, ezért az esetfelügyelő minden egyes esetet egyénileg tanulmányoz, hogy meghatározhassa a leginkább megfelelő alkalmazandó eljárásokat, és biztosítsa, hogy a preclear spirituális előmenetelére megfelelő legyen. Az esetfelügyelői szerep gondoskodik tehát arról, hogy a Szcientológia-auditálás végrehajtása és közben tartása megfelelően történjen.

VI.XVII. VALLÁSI SZEREPEK A SZCIENTOLÓGIÁBAN – A TANFOLYAM-FELÜGYELŐ

A tanfolyam-felügyelő még alapvetőbb a Szcientológia gyakorlatának szempontjából, mint az auditor. A tanfolyam-felügyelő képezi ki az auditorokat a Hubbard által előírt pontos standardoknak megfelelően. A tanfolyam-felügyelő a Hubbard által kidolgozott

tanulási technikák szakértője. Kiképezték arra, hogy azonosítsa a megértés akadályait, és megoldja azokat az esetleges nehézségeket, amelyekkel a Szciantológia irodalmának tanulója szembe találhatja magát. A tanfolyam-felügyelő biztosítja, hogy a Szciantológia tanulói megértsék a Szciantológia elméletét, és gyakorlatok, illetve feladatok végrehajtása révén magas fokon elsajátítsák az alkalmazását. Más tantermi felügyelőktől eltérően a tanfolyam-felügyelő nem tart előadást, és semmiféle módon nem ajánlja fel az adott témával kapcsolatos saját értelmezését. Ez nagyon fontos, mivel a szciantológusok hisznek abban, hogy a Szciantológia csakis akkor hoz eredményeket, ha gondosan követik az írásait, pontosan úgy, ahogy Hubbard leírta. A tanár tanulóknak adott szóbeli magyarázatai, akármilyen akaratlanok is ezek, elkerülhetetlenül változtatásokat eredményeznek az eredeti anyaghoz képest. Következésképpen a tanfolyam-felügyelőnek szakértőnek kell lennie annak felismerésében, amikor a tanuló problémával találja magát szembe, és abban is, hogy hogyan irányítsa a tanulót arra a helyre, ahol a saját erőfeszítései révén megteheti a megoldást.

VI.XVIII. VALLÁSI SZEREPEK A SZCIANTOLÓGIÁBAN – A KÁPLÁN

Minden Szciantológia-egyháznak és -misszióknak van egy káplánja. A káplán képzett auditor, és a lelkipásztori tanfolyam a képzésének lényeges része. Ez a tanfolyam bemutatja a Szciantológiát mint vallást, mint eszközt, amelynek segítségével az emberek elérhetik a megváltást. Beletartozik egy bevezetés a világ nagy vallásainak tanításaiba; kiképzés a legfontosabb egyházi szolgálatok és szertartások végrehajtására; a Szciantológia hitvallásának és kódexeinek tanulmányozása; valamint képzés az etikáról és az auditálási technológiáról. A káplán szerepének talán legfontosabb aspektusa a lelkipásztori tanácsadás, de nem abban az általános értelemben, ahogy az az auditálás során történik, hanem inkább jóval tágabb értelemben véve, azaz a káplánnak meg kell hallgatnia azokat a problémákat és nehézségeket is, amelyekkel a szciantológusok a vallási tanítások és módszerek elsajátításakor találtak szembe magukat. A káplánok megpróbálják egyengetni a szervezeti működést, és ha hozzájuk fordulnak, a szciantológiai elveknek megfelelően megpróbálják értelmezni az erkölcsi, sőt családi kérdéseket is. A funkciójuk egy konkrét Szciantológia-szervezetben nagyjából olyan, mint a püspöki kápláné a történelmi egyházaknál. A káplán vezeti a szertartást az egyházban végzett átmeneti rítusok (névadó, esküvői és temetési szertartások) során. A heti szertartás alkalmával (amelyet kényelmi okokból vasárnap tartanak) a káplán folytatja le a szertartást, és ennek során némi általános körtekintést gyakorol. A szertartáson belül prédikatori szerepet is betölt, ami nagyon hasonlít a nonkonformista lelkészek szerepéhez, és itt a szerepe magyarázó (nem pedig szónok). A szónoklata mindig szorosan kapcsolódik a hit alapelveinek tanításaihoz és alkalmazásához.

VI.XIX. SZELLEMI CÉLOK ELÉRÉSE TECHNIKAI ESZKÖZÖKKEL – VALLÁS, NEM TUDOMÁNY

A Szcientológia működésének és a vele foglalkozó vallási szakemberek tevékenységének megértéséhez fel kell ismerni, hogy a Szcientológia technikai eszközöket kapcsol szellemi célokhoz. Az, hogy a Szcientológia a technikára helyezi a hangsúlyt, technikai nyelvezetet használ, és ragaszkodik a rendszerbe foglalt eljárásokhoz és a pontos rendhez, nem homályosíthatja el végső kérdéseinek spirituális és megváltástani jellegét. A Szcientológia mint vallás olyan időszakban bukkant fel, amelyben a tudomány volt az uralkodó; módszerei magukon viselik annak a kornak a jegyeit, amelyben létrejött. Alapvető elkötelezettségének része az a gondolat, hogy az embernek észszerűen kell gondolkodnia, és ellenőrzése alatt kell tartania saját erőteljes, de zavaró érzelmeit. Csakis ily módon érheti el az ember a teljes szabad akaratot és öndeterminizmust, amely a szcientológusok vélekedése szerint joga és szükséglete. A megváltáshoz az egyénnek következetesen és állhatatosan kell alkalmaznia a jól megfogalmazott formulákat. A keresztény tudományhoz hasonlóan a Szcientológia is igyekszik bizonyosságokkal foglalkozni. A Szcientológia végső céljai, úgy tűnik, meghaladják az empirikusan bizonyítható jelenségeket, és követőinek meggyőződése transzcendentálisak, metafizikaiak és spirituálisak, noha a vallás arra helyezi a hangsúlyt, hogy a személyes meggyőződést vagy bizonyosságot személyes tapasztalatok útján lehet megszerezni. A szcientológiai fejtegetések tudományos stílusa nem csökkenti vallási státusát és érdekeltségi területeit.

VII. A SZCIENTOLÓGIA EGYHÁZ EVOLÚCIÓJÁNAK SZOCIOLÓGIAI ELEMZÉSE

VII.I. A SZCIENTOLÓGIAI ESZMÉK EVOLÚCIÓJA – ELŐZŐ ÉLETEK

Az 1950-es évek közepétől kezdődően Hubbard már tudatában volt annak, hogy az ember problémáinak megértése és magyarázata szempontjából fontos lehet az előző életek vizsgálata. A New Jersey állambeli Elizabethben általa létrehozott alapítvány akkoriban annak tanulmányozásával foglalkozott, hogy milyen előnyökkel járhat az „előző inkarnációkban bekövetkezett halálok körülményeinek” „felidézése” [Joseph A. Winter, *A Doctor's Report on Dianetics: Theory and Therapy*, New York: 1951, p. 189]. Ez az érdeklődés arra a határozott állásfoglalásra vezetett, hogy az előző életekben (továbbá a korai életszakaszban) bekövetkezett

ártalmas élmények „engramokat” hoznak létre (a reaktív elmét alkotó benyomásokat vagy mentális képmásokat, amelyekhez fájdalom és öntudatlanság kapcsolódik, és amelyek betegségeket, gátlásokat és ebből adódóan irracionális viselkedést okoznak). A Dianetikát és a Szcientológiát tehát ki kellett terjeszteni, hogy eltávolítsa ezeket az engramokat, továbbá az egyén jelenlegi életének korai tapasztalatai által létrehozott engramokat is.

VII.II. A SZCIENTOLÓGIAI ESZMÉK EVOLÚCIÓJA – A DIANETIKÁTÓL A SZCIENTOLÓGIÁIG

A szellemi élet megszakadásának egy másik szinten való kifejezése volt az a kép, hogy a thétát, azaz a gondolat univerzumát, a MEST „enturbulálta”. Az auditálás arra irányult, hogy a thétát kiszabadítsák ez alól a megkötöttség alól. A théta fogalma finomításokon is átesett 1951-ben, azonosításra került mint „az életerő, az élan vital, a szellem, a lélek” [*A túlélés tudománya*, I., 4. oldal]. Ettől kezdve mondhatjuk azt, hogy Hubbard meggyőződésrendszere a lelket gyógyító rendszerré vált. Ez a fejlődés még inkább kifejezésre jutott, amikor 1952-ben Hubbard útjára indította a Szcientológiát, és ez az új, kibővített és átfogóbb meggyőződésrendszer magába olvasztotta a Dianetikát is, részletesebben kidolgozott metafizikai alaplogikát biztosítva hozzá. A *théta* most a *thetán* lett, a lélek direkter megfelelője, és ezzel nyilvánvalóvá vált a rendszer vallási dimenziója. A thetánt úgy fogták fel, mint ami az egyén identitásának esszenciája, maga a személy (amely tudatában van annak, hogy tudatos), és a Szcientológia elmélete most metafizikai igazolásul szolgált arra a megváltástani feladatra, hogy hogyan szabadítsák meg a thetánt a korábbi életekből (korábban elfoglalt emberi testekből) eredő ártalmas hatásoktól.

VII.III. A SZCIENTOLÓGIAI ESZMÉK EVOLÚCIÓJA – THETÁN ÉS TEST

Az egyén nem mondhatja, hogy „a thetánom”, mivel lényegében maga az egyén a thetán, aki beköltözött egy testbe; ebben az értelemben a thetán még annál is fontosabbnak tekinthető, mint a hagyományos keresztény értelmezés szerinti lélek. A thetán identitást keresve belép a testbe (a születéskor, a születés után vagy akár a születés előtt). Ebben az értelemben a Szcientológia némi hasonlóságot mutat a buddhizmus reinkarnációs elméletében szereplő fogalmakkal. Hubbard azonban jóval konkrétabb és pontosabb jellemzést ad arra vonatkozóan, hogy hogyan történik a thetánok újbóli bejutása az egyes emberi testekbe, mint a buddhista írások bármelyike.

VII.IV. KÖZVETLEN ÉS VÉGSŐ MEGVÁLTÁS

A Szciantológia-auditálás kezdeti célja, hogy kiszabadítsa a thetánt a reaktív elme börtönéből: a végső célja a thetán rehabilitálása, hogy elérjen egy stabil állapotot, amelyben nincs többé reaktív elméje. A thetán onnan, hogy csak közvetlen és azonnali célja, a saját túlélése foglalkoztatja (az első dinamika), elmozdul a megváltás lehetőségeinek egyre szélesedő felismerése felé, ahogy fokozatosan rátalál a családra, a barátokra, az emberiségre, az élővilágra, az univerzumra, a szellemi állapotokra, valamint a végtelenre vagy Istenre. Így a thetán végső célja, ahogy sorban dolgozik a nyolc dinamikán, valamiféle istenszerű állapot elérése, amelyet a szciantológusok „teljes OT”-nak vagy „természetes állapotnak” neveznek.

VII.V. A SZCIANTOLÓGIA MEGVÁLTÁSTANA

A rendszer önmagában is egy megváltástan, a megváltásra vonatkozó tételek rendszere. Ha úgy tűnik, hogy a végleges állapot túllépi a megváltás keresztény vallásban szokásos fogalmát, az azért van, mert a megváltástanban gyakran csak a közvetlen megváltással foglalkoznak, nem a véglegessel. A kereszténységben is az embert Krisztussal közös örökösnek tekintik, bár az egyházat és a laikusokat gyakran kielégítette az a korlátozottabb lehetőség, hogy a lélek végül a mennybe jut. Ugyanakkor néhány vallási mozgalomban – példa erre a mormonizmus – kifejezetten elismerik az isteni státus ember általi elérésének eszméjét. Vannak eltérések abban, hogy milyen feltételekkel lehet véghezvinni a megváltást a Szciantológiában, de a tanításaiban könnyen felismerhető a lélek megváltásának hosszú távú elképzelése. A Szciantológia gyakorlatában hangsúlyozva vannak az olyan közvetlen célok, hogy visszaadják az egyén épelméjűségét, kigyógyítsák a lelki gyötrelmekből, és segítsenek neki felülkerekedni a depresszió, de ezek jogossága a fentebb vázolt megváltástanra hivatkozva igazolható.

VII.VI. HASONLÓSÁGOK A BUDDHIZMUSSAL ÉS A SZÁNKHJA ISKOLÁVAL

Az élet mechanizmusai, ahogy a Szciantológia jellemzi őket, jelentős hasonlóságokat mutatnak a buddhizmusban és a hinduizmus szánkhja iskolájában megtalálhatókhöz. A reaktív bank felhalmozódása az elmében némileg hasonlít a karma eszméjéhez. A múltbeli életek elképzelése sok közös vonást mutat a keleti vallások által hirdetett reinkarnációs elméletekkel. Az a gondolat, hogy hozzáférhetünk a tudatszintekhez, fellelhető a jógában (a jóga iskolája közeli rokonságban van a szánkhja iskolával), és a jógikról úgy tartják, hogy képesek természetfeletti hatalom megszerzésére.

VII.VII. A MEGVÁLTÁS MINT GLOBÁLIS ÉS MINT EGYÉNI LEHETŐSÉG

A thetán végső megváltásának kilátása magában foglalja az emberiség, az állatvilág és az anyagi univerzum túlélésének eszméjét, a Szciantológia közreműködésével. Ez a társadalommal és a kozmoszsal való törődési elem kétségtelenül létezik a Szciantológiában. „A bolygó Clearre tételének” eszméjét (a „Clear” olyan személy, aki teljesen megszabadult a reaktív elmétől) célként tűzték ki. Hubbard azonban némelykor áthelyezte a hangsúlyt, és azt írta: „A Szciantológiát nem »a világ megváltása« érdekli, hanem az, hogy a jó képességű *egyéneket* jobb képességűvé tegye azáltal, hogy precíz standard technológiát alkalmaz magára az egyénre, amely nem más, mint a szellem.” [*The Character of Scientology*, 1968, p. 5.] Ám itt alighanem azt hangsúlyozza, hogy a világ megváltása maga is az egyes thetánok megváltáságól függ – ez pedig tipikus evangélikus nézőpont.

VII.VIII. AZ ERKÖLCS A SZCIANTOLÓGIÁBAN

Néha utalás történik arra, hogy a vallás jellemzője, hogy erkölcsi kódexet ír elő, jóllehet a vallások jelentősen különböznek egymástól abban, hogy milyen mértékben kötelezik el magukat egy konkrét erkölcsi kódex mellett. A Szciantológia kezdetben az egyén potenciáljának növelését tűzte ki általános célul. Mivel a szabadságra helyezi a hangsúlyt, a hagyományos keresztény egyházakénál jóval engedékenyebb álláspontot képvisel az erkölccsel kapcsolatban. Mindazonáltal a Dianetika egészen korai kifejtésétől kezdve Hubbard világossá tette, hogy az egyén felelős a saját korlátaiért, hogy a thetán alapvetően jó, és azért csökkenti az erejét, hogy ne kövessen el további ártalmas cselekedeteket. Az auditálásban is hangsúlyt kap annak megkövetelése, hogy az egyén nézzen szembe a problémákkal, és vállaljon felelősséget a saját boldogulásáért. Fel kell ismernie az „ártó tetteket” (ártalmas cselekedetek), amelyeket mind a jelen, mind a korábbi életeiben elkövetett.

Egy fontos publikációban [*Bevezetés a Szciantológia-etikába*] L. Ron Hubbard lefektette a szciantológusoktól elvárt etikai normákat, és világossá tette, hogy az etika melletti elkötelezettség alapvető fontosságú a hit szempontjából. Az egyén célja a túlélés – azaz túlélés mind a nyolc dinamikán, a saját magával és a családjával való törődéstől a végtelenként való létezés irányába mutató késztettség, azaz Isten dinamikájáig [lásd VI.IX. rész]. A túlélés – mint szciantológiai fogalom – megfelel az összes vallás általános céljának, a megváltásnak. Etikus cselekvésnek az e célhoz vezető racionális viselkedést tartják. Hubbard tehát hangsúlyt fektetett arra, hogy az egyénnek etikai normákat kell alkalmaznia a viselkedésére, és észszerűen kell cselekednie, ha el akarja érni a megváltást saját maga számára, és elő kívánja

mozdítani az egész emberiségre nézve. Így hasonlóan a buddhisták önös érdekből vállalt jó cselekedeteihez, amelyekkel a jövőbeli karmájukon akarnak javítani, a szcientológusok számára az az előírás, hogy azért viselkedjenek racionálisan – azaz etikusan –, hogy túlélést érjenek el, önmaguk és a nyolc dinamika által felölelt egyre szélesebb területek számára. Hubbard azt írta: „Az etika azokat a tevékenységeket jelenti, amelyeket az egyén saját magán hajt végre, hogy optimális túlélést érjen el önmaga és mások számára minden dinamikán. Az etikus cselekedetek túlélést jelentő cselekedetek. Az etika használata nélkül nem fogunk túlélni.” [19. oldal] A túlélés nem pusztán túlélést jelent, hanem felhőtlen állapotban való túlélést. „A túlélést az öröm méri.” [31. oldal] Tehát, ahogy a kereszténységben, a megváltás a boldogság állapotát vonja maga után. De „a tiszta szív és a tiszta kéz jelenti az egyedüli módot a boldogság és a túlélés elérésére” [28. oldal]; így a gyakorlatban a túlélés eléréséhez fenn kell tartani az erkölcsi normákat. Hubbard azt írta: „Ami pedig az ideálokat, a tisztességet és az embertársak iránti szeretetet illeti, sem a személy számára, sem a sokak számára nem lesz jó a túlélés ott, ahol ezek a dolgok hiányoznak.” [24. oldal] A Szcientológia etikája magában foglal erkölcsi kódexeket, de ezt meghaladóan kimondja, hogy a Szcientológia etikája alapvetően racionális, és alkalmazása az egyetlen módnak tekinthető, amellyel helyre lehet hozni a modern erkölcs romló állapotát és az antiszociális személyiségek tevékenységeit, és meg lehet váltani az emberiséget.

1981-ben Hubbard megfogalmazott egy sor erkölcsi szabályt, amelyekről azt mondta, hogy a józan észen alapulnak. Az erkölcsi szabályokat egy kis füzetben mutatták be, „önálló műként”, amely „nem része semmilyen vallásos tannak”. A füzet az volt a kimondott cél, hogy széles körben terjesztve megoldást kínáljon az erkölcsi normák hanyatlására a modern társadalomban; ugyanakkor a szcientológusok ezt az erkölcsi szabálygyűjteményt elfogadták a vallás részeként. Ez a szabálygyűjtemény jelentős mértékben elismétli a tízparancsolatot, illetve a keresztény erkölcs egyéb szabályait, de modern nyelvezettel, és szociális, funkcionális és pragmatikus igazolást adva a bemutatott szabályok többségéhez. A szabálygyűjtemény tiltja a gyilkosságot; a lopást; az őszintétlenséget; mindenfajta törvénytelen cselekedetet; a jó szándékú embereknek való ártást; és többek között előírja a szexuális partnerhez való hűséget; a szülők tiszteletét; a gyerekek segítését; a mértékletességet; az igazságos kormányzás támogatását; a kötelezettségek teljesítését; mások vallásos hitének tiszteletben tartását; az egészség és a környezet védelmét; a szorgalmat; és a kompetenciát. Tartalmazza mind negatív, mind pozitív értelemben az aranszabály egy változatát, amelyet a keresztény hagyományokban gyakran a következőképpen így értelmeznek: „Ne tégy úgy másokkal, ahogy nem szeretnéd, hogy az emberek veled cselekedjenek.” A füzet arra biztatja olvasóit, hogy juttassák el a füzetet mindenki másnak, akinek a boldogságáért és túléléseért az olvasó aggódik.

VII.IX. A SZCIENTOLÓGIA VALLÁSKÉNT VALÓ FELTÜNTETÉSE

A fentiekben leírt különböző vallási vonatkozású elemek ellenére a Szcientológiát kezdetben nem nyilvánították vallásnak. Amikor 1954-ben három egyházat bejegyezték a Szcientológia égisze alatt (némiképp eltérő neveken), a Szcientológia vallási vonatkozásai még nem voltak teljesen feltárva. Hubbard ugyanakkor hangoztatta, hogy a Szcientológiának vallási céljai vannak. Azt írta: „A Szcientológia megvalósította a vallás célját, amely az Ember egész írott történelme során kifejeződik: a szellem felszabadítását bölcsesség által. Ez sokkal intellektuálisabb vallás, mint az, amely a Nyugat számára egészen 1950-ig ismert volt. Ha terápia nélkül egyszerűen megtanítanánk az igazságainkat, civilizáltságot hoznánk a barbár Nyugatnak.” [Az emberi képesség megteremtése, 417. oldal] Az biztos, hogy Hubbard a kereszténységet bizonyos szempontból kevésbé fejlettnak tekintette, mint a buddhizmust, úgy jellemezve a keresztény ítélet napját, mint „...egy barbár értelmezését annak, amiről Gautama Buddha beszélt: a lélek felszabadítása a születések és halálok körforgásából” [Phoenix Lectures, 1968, pp. 29–30]. Magát a Szcientológiát vallásnak mondta, „a legősibb és legteljesebb értelemben” [ibid, p. 35]. *The Character of Scientology* (A Szcientológia jellege) című művében (1968) Hubbard megismételt néhányat e korábbi nézetei közül, és kijelentette, hogy a Szcientológia háttéréhez hozzátartoznak a Védák, a Tao, Buddha, a zsidók és Jézus, valamint néhány filozófus. A Szcientológia „hozta el az első olyan vallási technológiát, amellyel leküzdhető a lélek elhanyagolásának lehangoló hátraléka” [10. oldal], és úgy látta, hogy ez egyesíti magában Gautama Buddha becsületességét és pontosságát Henry Ford rendkívül produktív gyakorlatiasságával [12. oldal]. Az auditort auditálási technológiában képzett személynek tekintette, a szcientológiai képzést pedig vallási oktatásnak.

VII.X. L. RON HUBBARD MINT VALLÁSI VEZETŐ

Gyakran elhangzik (a követőiktől, sőt néha saját maguktól), hogy a vallási mozgalmak alapítói kinyilatkoztatásokat közvetítő különleges személyek, akiken keresztül egy legfelsőbb lény közöl valamit. Ez a profetikus módon végzett vallási vezetés az általános zsidó-keresztény-iszlám tradíció alapuló vallási mozgalmakra jellemző, a hindu-buddhista hagyományokban azonban a vallási vezetőt inkább tanítómesternek tekintik, aki úgy segít a követőinek, hogy megmutatja nekik a megvilágosodás felé vezető ösvényt, amelyet ő már bejárt. Hubbard sokkal inkább megfelel ez utóbbi modellnek. Olyan tanítóként kerül bemutatásra, aki ahelyett, hogy vallási igazságok kinyilatkoztatásában részesült volna, állítólag tudományos kutatáson alapuló tényeket fedezett fel, amelyek elvezetnek bizonyos terápiás gyakorlatokhoz és egy olyan metafizikai tudáshalmazhoz, amely magyarázatul szolgál az ember felsőbbrendű lényére és végső küldetésére. A jelenkori szcientológiai munkák

kialakítanak egy képet Hubbardról, akit előszeretettel írnak le zseniként, nagymértékben az olyan magasztaló jellegű életrajzok stílusában, amelyek célja, hogy növeljék a próféták, a vallási vezetők és az egyházi mozgalmakat alapító személyek tekintélyét, és felmagasztalják egyedülálló tapasztalataikat [lásd pl. *Mi a Szcientológia?*, 83–137. oldal]. A Hubbard Szcientológiában betöltött szerepéhez és elismertségéhez legközelebb álló vallási vezetők a keresztény tradícióban: Mary Baker Eddy, a keresztény tudomány megalapítója, illetve a 19. század végén és a 20. század elején megjelent különféle Új Gondolat mozgalmak vezetői.

VII.XI. VALLÁS ÉS EGYHÁZI SZERVEZET

Egyáltalán nem szükséges, hogy egy vallás vagy egy vallási rendszer egyházzá szerveződjön. A Szcientológián belüli spirituális elemek nyilvánvalóak voltak már azelőtt, hogy a mozgalom egyházi szervezeteket jegyeztetett be, és ezek az elemek együttesen kétségtelenül igazolják a Szcientológia meggyőződésrendszerének vallásként való megjelölését. De ha az egyházzá szerveződés lenne egy vallás feltétele, a Szcientológia ennek a követelménynek is megfelel. Az egyház bejegyzése és egy hitvallás közzététele az 1950-es években megtörtént, és előírták bizonyos ceremóniák formáját. A Hitvallás és a ceremóniák öntötték intézményes formába a Szcientológia meggyőződésrendszerébe tartozó elkötelezettségeket. A Szcientológia egyházi struktúrája hierarchikus, tükrözve a tanításainak elsajátításához szükséges többszintű oktatási és szellemi megvilágosodási rendszert. Az alsóbb szintű szervezetek evangelizációs szervezeteknek tekintett missziókként működnek. A ranglétra alsóbb fokán található egyházak a lelkészek felszenteléséhez szükséges alapvető képzést végzik, és az „egyházközségi” tagok helyi gyülekezeteit szolgálják ki. Az egyház szervezeti felépítésének ez a foka alkotja a rendszer magvát. E szint felett az egyházi szervezeti ranglétra magasabb fokai következnek, ahol haladó auditorképzést és auditálást szolgáltatnak. A magasabb szintű szervezetek útmutatást nyújtanak az alsóbb szintű intézményeknek. E struktúrának megfelelően az Egyház létrehozott egy önkéntes lelkészi szolgálatot olyan laikusokból, akik szociális és közösségi munkára kapnak képzést. Maga a lelkészi szolgálat hierarchikus felépítésű, minden fokozathoz oklevelet adó képzési tanfolyamok elvégzése tartozik. Az alacsonyabb kvalifikációs szinteken az önkéntes lelkészek többek között börtönöket és kórházakat látogatnak, a magasabb szintű lelkészek pedig, ahol a számok indokolják, igyekeznek szcientológusokból álló gyülekezeteket létrehozni. A hivatalos vallási struktúra egészében kissé hasonlít a keresztény felekezetekéhez, a tanítás és a gyakorlatok azonban eltérőek. Az önkéntes lelkészi szolgálat laza párhuzamot mutat az anglikán és más egyházak laikus diakóniájával.

VII.XII. A SZCIENTOLÓGIA HITVALLÁSA

A *Ceremonies of the Founding Church of Scientology* (A Szcientológia Alapító Egyház szertartásai) című munkában (1966) a következő magyarázatot találjuk: „Egy Szcientológia egyházi szertartás során nem alkalmazunk imákat, ájtatosságot vagy kárhózzal való fenyegetést. A Szcientológia tudományában felfedezett tényeket, igazságokat, megértéseket alkalmazzuk.” [7. oldal] A Szcientológia Egyház hitvallása nagyon nagy figyelmet fordít az emberi jogokra. Azt a meggyőződést hirdeti, hogy minden ember egyenlő jogokkal lett teremtve, és joga van saját vallásos gyakorlataihoz és azok végzéséhez, saját életéhez, épelméjűségéhez, önmaga megvédéséhez, valamint „létrehozni, kiválasztani, segíteni vagy támogatni saját szervezeteit, egyházát és kormányát”, „szabadon gondolkodni, szabadon beszélni, szabadon leírni saját véleményét...” Azt a meggyőződést is megerősíti, hogy „az elme tanulmányozását és a mentális eredetű betegségek gyógyítását nem szabad a vallástól elidegeníteni vagy nem vallásos területeken elnézni”. Fenntartja, „hogy az Ember alapvetően jó; hogy túlélésre törekszik; hogy a túlélése saját magától, a társaitól, és az univerzummal való testvériség megvalósításától függ”. Azt is kijelenti, hogy „...mi, akik az Egyházhoz tartozunk, hisszük, hogy Isten törvényei megtiltják az Embernek, hogy elpusztítsa saját fajtáját; hogy elpusztítsa más épelméjűségét; hogy elpusztítsa vagy leigázza más lelkét; hogy tönkretegyje vagy csökkentse társai vagy csoportja túlélését. És mi, akik az Egyházhoz tartozunk hisszük, hogy a szellem megmenthető, és hogy egyedül a szellem mentheti vagy gyógyíthatja meg a testet.”

VII.XIII. A SZCIENTOLÓGIA CEREMÓNIAI

Jóllehet az Egyházban előírt esküvői és temetkezési szertartások némiképp szokatlanok, mégsem különböznek alapvetően a nyugati társadalomban általánosan elfogadott gyakorlattól. A „névadási ceremóniának” nevezett keresztelési szertartás határozottabban tükrözi a Szcientológia meggyőződésrendszerének elveit. Célja, hogy segítse azt a thetánt, aki nemrégiben érkezett, hogy birtokba vegye ezt a bizonyos testet. Amikor a thetán birtokba vesz egy új testet, akkor úgy hiszik, hogy nincs tudatában az identitásának, és ez a névadási ceremónia egy mód a thetán segítségére, hogy megtanulja az új test identitását, megismerje ennek a testnek a szülőit és a keresztszülőket, akik segítenek az új lénynek. Ennélfogva ez a szertartás egyfajta orientáló eljárás, teljes összhangban a Szcientológia metafizikai tanításaival.

VIII. A VALLÁSI IMÁDAT ÉS A MEGVÁLTÁS FELFOGÁSMÓDJAI

VIII.I. VALLÁSI IMÁDAT – VÁLTOZÁSBAN LÉVŐ FOGALOM

A teisztikus vallások – köztük a hagyományos kereszténység – fontosságot tulajdonítanak a vallási imádatnak, amely nem más, mint egy istenség iránti tisztelet és hódolat formális kifejezése, alázat, az adott istenségnek való behódolás, imádság (kommunikáció az istenséggel), őt magasztaló nyilatkozatok és általa nyújtott előnyök miatti hálaadás. (A vallási imádatról alkotott régebbi nézetek része még az áldozat bemutatása – állati vagy emberi – és egy bosszúálló vagy irigy istenség kiengesztelése. De a vallási imádatra vonatkozó fogalmak megváltoztak, és a régebbi formáit – amelyeket egykor elengedhetetlennek tartottak – ma törvénybe ütközőnek tartanak. A vallási imádat eszméje mind a hagyományos egyházakon belül, mind pedig az új mozgalmak körében napjainkban is változik.) A vallási imádat hagyományos felfogása általában összekapcsolható egy istenség (vagy istenségek) vagy egy olyan személyiség posztulálásával, akire imádatot mutató beállítottságok és cselekedetek irányulnak. A vallási imádatnak ez a definíciója, amelyhez hasonlókat alkalmaztak közelmúltbeli bírósági eseteknél Angliában, szigorúan a történelmi zsidó-keresztény-izlám vallásgyakorlat modelljére épül. A tapasztalatok azonban nyilvánvalóvá teszik, hogy ilyen értelemben vett vallási imádat nem fordul elő az összes vallásnál, ahol pedig előfordul, ott jelentős különbségeket mutat, amelyekre az alábbiakban közlünk néhány példát.

VIII.II. A VALLÁSI IMÁDATBAN MUTATKOZÓ KÜLÖNBSÉGEK – THÉRAVÁDA BUDDHIZMUS

Először is: a théraváda buddhizmus – tiszta formájában – és néhány más vallás nem egy legfelsőbb istenséget ismer el, hanem valamilyen végső törvényt vagy alapelvet, amely nem követeli meg a hódolatot, a magasztalást vagy az imádatot a hívektől, és nem is támaszkodik ezekre. Általánosan elfogadott tény, hogy egy istenség nem a vallás elengedhetetlen feltétele, így – ha meg akarjuk tartani a fogalmat – a vallási imádatnak a keresztény tradícióban előírtnál átfogóbb definícióját kell elfogadnunk.

VIII.III. A VALLÁSI IMÁDATBAN MUTATKOZÓ KÜLÖNBSÉGEK – NICSIREN-BUDDHIZMUS

Másodszor: vannak olyan vallási mozgalmak, például a Nicsiren-buddhizmusban, amelyek tagadják a felsőbb lények létezését, ugyanakkor megkívánják egy tárgy imádatát. A Szóka Gakkai buddhisták, akiknek mozgalma mintegy 15 millió hívet számlál, közülük 6 ezret

Nagy-Britanniában, a Gohonzont imádják, egy mandalát, amelyen a végső igazság létfontosságú szimbólumai vagy képletei szerepelnek. A Gohonzon imádatával ezek a buddhisták áldásra számítanak. Tehát a vallási imádat keresztény értelmezéséhez hasonló fogalom úgy is előfordulhat, hogy kifejezetten tagadják egy legfelsőbb lény létezését.

VIII.IV. A VALLÁSI IMÁDATBAN MUTATKOZÓ KÜLÖNBSÉGEK – KVÉKEREK

Harmadszor: a tisztelet és az alázat még a tág értelemben vett keresztény tradíciók közül sem feltétlenül jelent konkrét viselkedési formákat, amilyenek például az ortodox, a római katolikus vagy az anglikán szertartásoknál megfigyelhetők, ahol előfordulhat, hogy a hívők meghajolnak, térdre vagy arcra borulnak, magasztalást, köszönetet, áldást mondanak, és esdekelve áldást igényelnek viszonzásul. A kereszténységben belül számos olyan mozgalom van, ahol más gyakorlatokat követnek. A kvéker markáns példát szolgáltatnak erre. A kvéker a tiszteletadás szellemében gyűlnek össze, de nem végeznek formális imádati cselekedeteket, például nincsenek előírt vagy szóbeli imák, énekek vagy zsoltárok. Gyakran az egész összejövetelük csendben zajlik le.

VIII.V. A VALLÁSI IMÁDATBAN MUTATKOZÓ KÜLÖNBSÉGEK – KERESZTÉNY TUDOMÁNY

Negyedszer: a kereszténységben belül mutatkozik egy olyan tendencia – a régen fennálló egyházakon belül és különböző viszonylag új csoportokban egyaránt –, hogy Isten eszméjét egyre inkább absztrakt fogalmakkal fejezik ki. Mivel néhány jelentősebb modern teológus újradefiniálta Isten felfogását, gyakran annak elvetésével, hogy személyként gondoljanak Istenre (lásd fent, IV.III. rész), a vallási imádat régebbi fogalmai egyesek számára anakronisztikusnak tűnnek. A közvélemény-kutatások feltárták, hogy az Istenben hívők egyre növekvő hányadánál figyelhető meg, hogy nem hiszik azt, hogy Isten egy személy, hanem úgy tartják, hogy Isten valamiféle erő. Az újonnan kialakult vallási mozgalmaknál is megfigyelhetők időnként ilyen modernebb, az istenség absztrakt felfogásához igazított „imádat”-formák. Példa erre a keresztény tudomány. Mivel ennek a mozgalomnak – amely több mint hetven évvel megelőzi a Szcientológiát – számos közös vonása van a Szcientológiával, és a keresztény tudományt már régóta vallásként ismerik el, a mozgalom vallási imádatokkal kapcsolatos hozzáállása már alaposabban fel van tárva. A keresztény tudományban Isten mint „Eredet”, „Élet”, „Igazság”, „Szeretet”, „Elme”, „Szellem”, „Lélek” van definiálva. Ezek a személytelen absztrakciók nem igényelnek megalázkodási és hódolati megnyilvánulásokat, és ilyen tendenciák csak korlátozottan fejeződnek ki a keresztény tudomány egyházi szertartásaiban. Mary Baker Eddy

(a keresztény tudomány alapítója) vallási imádatról alkotott véleménye legjobban *Tudomány és egészség – Kulcs a Szentíráshoz* című könyvéből vett idézetekkel szemléltethető:

A hallható ima soha nem végzi el a spirituális megértés feladatát... A hosszú imák, a babonák és a hitvallások szárnyát szegik a szeretetnek, és emberi köntösbe öltöztetik a vallást. Bármilyen, ami elanyagiasítja az imádatot, kerékkötőjévé válik az ember spirituális növekedésének, és elejét veszi annak, hogy a hibáin felülemelkedve képes legyen erejét demonstrálni. [4–5. oldal]

Követed-e a „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből” parancsolatot? Ebben a parancsolatban sok minden benne van, még az összes, tisztán materiális érzékelés, vonzalom és imádat feladása is. [9. oldal]

Jézus története új időszámítást teremtett, amelyet keresztény kornak nevezünk; de ő nem vezetett be semmilyen rituális imádatot. [20. oldal]

Azt mondják, az istentisztelet kifejezés általánosan elkezdett nyilvános imádatot jelenteni a napi cselekedetek helyett. [40. oldal]

Imádatunk csak annyira spirituális, amennyire felhagyunk a materiális imádatokkal. A spirituális ájtatosság a kereszténység lelke. Az anyag közvetítésével végzett imádat pogányság. A zsidó és más rituálék az igaz vallási imádat utánzatai és árnyékai. [140. oldal]

Az izraeliták gondolkodása az anyag körül forgott, ahogy megpróbálták imádni a spirituálisat. Számukra az anyag megfogható volt, a Szellem pedig árnyék. Arra gondoltak, hogy anyagi nézőpontból imádják a Szellemet, de ez lehetetlen volt. Lehet, hogy Jehovához folyamodtak, de nem volt bizonyíték arra, hogy imájuk meghallgatásra talált, mert nem értették meg Istent eléggé ahhoz, hogy képesek legyenek demonstrálni a gyógyító erejét. [351. oldal]

Bár a keresztény tudomány gyülekezeteiben használják az Úr imáját, ezt az imát Eddy tanításainak megfelelően bizonyos affirmációkra fordítják le. A keresztény tudományban a csendes ima az „igazságok” affirmációja, nem esdeklés; Isten egy „Elv”, amelyet demonstrálni kell, nem egy „Lény”, akit békíteni vagy engesztelni kell. Ezért a keresztény tudományban a vallási imádatnak más a formája, hangulata és kifejeződése, mint a hagyományos egyházakban.

VIII.VI. A VALLÁSI IMÁDAT DEFINIÁLÁSA A CÉLJAIN, NEM PEDIG A FORMÁIN KERESZTÜL

A vallási imádatban mutatkozó különbségekre vonatkozó fenti megjegyzések jelzik az igényt – ha az összes megfelelő empirikus bizonyítékot számba akarjuk venni – arra, hogy a vallási imádat sokkal tágabb definíciót kapjon, mint ami egyetlen konkrét tradíció feltevéseire szorítkozik, illetve attól függ. A keresztény egyházakban tradicionális formák nem merítik ki az összes különböző módot, ahogy a vallási imádat előfordulhat, illetve elő is fordul (még a keresztény egyházakon belül is). Különbséget kell tennünk a vallási imádat külsőségei (amelyek lehetnek egyéniek, helyiek, regionálisak vagy nemzetiek) és a vallási imádat céljai között, amelyeket egyetemesnek tekinthetünk. A vallási imádat célja kapcsolatot létrehozni a hívó és a természetfeletti végső valami (lény, tárgy, elv, tényező, „lét alapja” vagy „meghatározottság”) között – bármilyen módon is képzelet el ezt a végső dolgot a vallási csoportosulás, amelyhez a hívó tartozik – a megváltás vagy megvilágosodás hívó általi végső elérése végett. Annak kihangsúlyozása, hogy az imádat meghatározó jellemzője a céljában rejlik, nyilvánvalóvá teszi a vallási imádat különböző formáinak kulturális relativitását. Ha a vallási imádatot a céljai alapján határozzuk meg, megérthetjük a végső dologról alkotott különböző elképzeléseket, a bálványoktól a transzcendentális törvényekig. Egy bálványt zsarnoki entitásként imádnak, aki szívességeket tesz, illetve sebeket ejt; egy antropomorf istenség imádata inkább egy bizalmon, de ugyanakkor függőségen is alapuló kapcsolatot hangsúlyoz; a legfelsőbb lényről alkotott kifinomultabb elképzelések imádata kevesebb hangsúlyt helyez az istenség szeszélyes érzelmeire, és kiemeli a beállítottságok harmóniájának általánosabb etikai elvekkkel összhangban való keresését; egy teljesen absztrakt végső igazság, törvény vagy dimenzió imádata inkább a tudás terjedésével, a megvilágosodás elérésével és a teljes emberi potenciál valóra váltásával foglalkozik. Mindezeket a különbözőképpen megfogalmazott célokat tekinthetjük úgy, mint az ember törekvését a megváltásra, bármilyen különböző is legyen magáról a megváltásról alkotott elképzelés. A végső dolognak, az ember „létalapjának” tisztelete, bárhogyan is legyen lefestve, az élet iránti tisztelet és törődés általános jellemzője, amely nem függ semmilyen kultúrához kötött viselkedési formától vagy normától.

VIII.VII. A KÖLTŐISÉG LEÁLDOZÁSA A VALLÁSI IMÁDATBAN

A sokvallású társadalmakban a vallási imádat mibenlétének fogalmát absztrakt módon kell megadni, ha megfelelően nyugtázni akarjuk a vallási sokszínűséget. A vallás legújabb és tartós trendjei az absztrakt és könnyebben általánosítható kifejezőmód felé tartanak. Ez nemcsak a jelentősebb teológusok és a papság körében igaz, hanem számos új vallási mozgalomban is nyilvánvaló. A tudomány és technológia korában az ember könnyen képzelet

el az istenséget vagy a végső dolgot úgy, hogy az jobban összhangban legyen a tudományos és technikai tapasztalatokkal, még akkor is, ha ez a nyelvezet és fogalomalkotás ellentétben áll a hagyományos költői képekkel, amelyek egykor a vallási kifejezésmódot jellemezték. A költőiséget egyre inkább elhagyják, de nemcsak az új mozgalmakban, hanem az úgynevezett hagyományos egyházakban is, ahogy azt láthatjuk a római katolikus egyház liturgiájának reformjaiból a II. vatikáni zsinat óta, és abból is, hogy az anglikán imakönyvet prózaibb, hétköznapiabb és köznyelvibb kifejezésformák váltották fel. Ezeken az egyházakon kívül a semmilyen hagyománytisztelet szükségessége által nem kötött mozgalmakban az új nyelv és új liturgiai formák megteremtése még nagyobb szabadságot élvez. E mozgalmak között találjuk a Szciantológiát is.

VIII.VIII. A KOMMUNIKÁCIÓ MINT VALLÁSI IMÁDAT

A Szciantológia teljesen absztrakt fogalmat tár elénk a Legfelsőbb Lényről, a Nyolcadik dinamika formájában. A szciantológusok igyekeznek tudatosságukat és megértésüket a létezés összes dimenziójára kiterjeszteni, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsanak – és részesek legyenek – a Legfelsőbb Lény vagy a Végtelen túlélésében. A szciantológusok tisztelik az életet, és elismerik, hogy Isten a végső létalap, ez az elismerés azonban nem von maga után olyan konkrét viselkedésformákat, amelyek akár csak megközelítenék azokat a cselekedeteket, amelyeket a hagyományos keresztény egyházakban „vallási imádatnak” tartanak. A Szciantológia olyan mozgalom, amely különböző vallási háttérrel rendelkező embereket tömörít; amely új felfogást hangsúlyoz a teremtésről, az élet értelméről és a megváltásról; és a tanításai több nagy vallási tradícióból merítenek, továbbá átfogó tudományos irányultságot mutatnak. Ezért teljesen helyénvaló, hogy a Szciantológia az elméleteit absztrakt és egyetemes szavakkal fogalmazza meg, és a vallási imádatra vonatkozó elképzelése megfelel ezeknek a perspektíváknak. Az általános állásfoglalás így lett megfogalmazva: „A Szciantológiában a vallási imádatot a kommunikáció szempontjából definiáljuk. Az lenne képes a hatékony vallási imádatra, aki önmagát képesnek tartja arra, hogy elérjen olyan távolságra, amely ahhoz szükséges, hogy kommunikáljon a Legfelsőbb Lénnel.” [*Scientology as a Religion*, p. 30]

A Szciantológia lényege a kommunikáción keresztüli megértés – ez a thetán saját múltjával és a környezettel folytatott kommunikációt jelenti, és ilyen értelemben a keresztény imádatban zajló kommunikációhoz hasonlít, amikor az egyén imában és az Eucharisztia kiszolgáltatásánál igyekszik kommunikálni az istenséggel, és az Eucharishtiában részesülő személyt az angol terminológiában valóban úgy nevezik, hogy „communicant”. A cél nagyrészt ugyanaz – az egyén megtisztítása, lelkének rehabilitálása a hosszabb távú megváltási folyamat részeként. A Szciantológiában az ilyen kommunikációnak két alapvető formája van – az auditálás és a képzés.

Az auditálásnál, amely az egyén és saját (a thetán) múltja közötti privát kommunikációként zajlik le, az auditor és az E-méter közvetítőként működik, de ez lényegében olyan folyamat, amely az egyént jobb összhangba hozza igazi és eredeti önmagával, és ebben az értelemben megkísérli kapcsolatba hozni őt az alapvető szellemi valósággal.

A Szcientológia Írásaira való képzés kommunikáció az alapvető igazságokkal és a lét alapjával. A megnövekedett megértés által az egyén erősebb kommunikációra törekszik saját alapvető énjével, másokkal és az egész étellel. Ezek a tevékenységek is tartalmazzak vallási imádatra jellemző elemeket, még akkor is, ha az olyan jellemzők, mint egy istenség csodálata, a kiengesztelésével való régimódi törődés és az esdeklés ősi eljárásai, ebben a modern összefüggésben túlhaladtak.

VIII.IX. A TÚLÉLÉS MINT CÉL A SZCIENTOLÓGIÁBAN

A kulcsszó, amely feltárja a Szcientológia-kápolnáknak folytatott szertartások célját, a „túlélés”, amelynek fogalmát ismétlődően hangsúlyozzák a Szcientológia irodalmában. A „túlélés” azonban csupán a régi vallási fogalom, a „megváltás” modern szinonimája, a megváltás pedig minden vallásban az imádat elsődleges célja, kapcsolat kialakítása a hatalmas istenség és az alárendelt hívő között, ami a szerencsétlen és rossz tapasztalatok csökkenését vagy eltűnését és a nyereségek megsokszorozódását eredményezi, végül pedig az élet folytatódásának jutalmában csúcsonyul ki. A Szcientológia a thetán megváltásával foglalkozik, felszabadításával az anyag, az energia, a tér és az idő rabságából, a hozzánk közelebb álló esetben pedig az arra való képességével, hogy legyőzze a testi fogyatékoságokat és a mindennapi élet viszontagságait. A thetán – mint az emberen túli lényeg, avagy lélek – a fizikai test előtt is létezett, és vannak kilátásai arra, hogy túlélje azt. Ez a túlélés végső soron a Nyolcadik dinamika, a Legfelsőbb Lény túléléséhez kötődik, és a Szcientológia auditálási és képzési szolgáltatásai arra szolgálnak, hogy növeljék a tudatosságot ezzel a végső realitással kapcsolatban. A gyakorlat tehát alkalom a résztvevők számára, hogy megújítsák és megerősítsék a természetfeletti iránti elismerésüket. Abban az átfogó értelemben, amit a fentiekben megvizsgáltunk, ez alkalom a vallási imádatra és a megvilágosodásra.

VIII.X. AUDITÁLÁS ÉS KÉPZÉS

A Szcientológia központi tevékenységei az auditálás és a képzés. Ezek a szellemi megváltás eszközei. Csak ezekkel a módszerekkel képes a thetán – vagyis az egyén – eléggé szabaddá válni, és elérni azt a szellemi állapotot, ahol „ok” az élet és az anyagi világ felett. Az auditálás, amelyben az egyén szembenéz saját múltbeli fájdalmaival és traumáival, segít neki kézbe

venni saját élete irányítását, és megszabadítja őt a reaktív elme irracionális késztetéseitől. Tehát, miközben auditálják, azt mondhatjuk, hogy a preclear egy megváltásra irányuló szellemi tevékenységbe kezd, amelynek előnyei felhalmozódnak, és amely végül egy olyan állapothoz vezet el, amelyben a thetán többé nincs „enturbulálódva” az anyagi körülményektől (MEST). Egy ilyen szellemi küldetés, amelynek végső célja a megváltás, bár külsőségeiben és hitelvi megfogalmazásában eltérő lehet, a világ minden fejlett vallásának központi, legfontosabb feladata.

A képzés arra irányul, hogy kommunikálja a bölcsességet bárkinek, aki megvilágosodásra törekszik, továbbá azoknak, akik segíteni kívánnak másoknak a megváltás elérésében. Ezekben az eljárásokban kifejeződik az az igény, hogy a személy nézzen szembe saját fájdalmas múltbeli tapasztalataival, és győzze le azt a hajlamát, hogy másokat hibáztat saját hibáiért. A képzés ezt a célt egy sor hierarchikusan egymásra épülő tanfolyammal éri el, amelyek során a tanuló megtanulja és tökéletesíti az auditálási technikákat, amelyekről úgy tartják, hogy a kellően standard szint elérése után hatékonyan alkalmazhatók minden preclearn. A képzés intenzív programként van megszervezve, és bárkit, aki már tanúja volt a képzési tanfolyamokon részt vevők koncentrált elkötelezettségének – mint én is Saint Hill Manorbán, a Szciantológia Egyházban tett látogatásaim során –, menthetetlenül lenyűgöz az az eltökélt céltudatosság és komolyság, amely minden tanulónál megnyilvánul, és ez természetesen a vallásos elkötelezettség.

VIII.XI. A SEGERDAL-FÉLE TÉVEDÉS

A Szciantológia olyan vallás, amelynek szerveződése alapvetően nem a hagyományos gyülekezeti formát követi. Abban az időben, amikor a jelenkori kommunikációs forradalommal szembesülve az intézményesített egyházak kezdik felismerni a gyülekezeti struktúrák korlátait, és más imádati sémákkal kísérleteznek, a Szciantológia már kifejlesztett egy új és intenzívebb eljárásmodot a szellemi szolgálatok nyújtására. Az auditálás által megkívánt személyes kapcsolat és az auditorok képzésének intenzív rendszere olyan sémát alkot, amely gondoskodik minden egyes egyén szellemi fejlődéséről, és ez a lelkipásztori gondoskodásban messze meghalad mindent, amit a gyülekezeti lelkészi szolgálat konvencionális formái nyújtani tudnak.

A közvéleménnyel ellentétben a Szciantológia gyakorlatainak imádati státusával még foglalkozni kell a bíróságokon. Egy korai ügyben (*Regina kontra Anyakönyvi Hivatalvezető ex parte Segerdal és mások*, 1970) a központi téma az volt, hogy a Szciantológia Egyház által East Grinsteadben fenntartott egyik épület „vallási imádatra szolgáló találkozóhely”-nek minősül-e azon az alapon, hogy az egyház által ott tartott szolgáltatások megfelelnek azoknak a

kritériumoknak, amelyekről úgy vélik, hogy meghatározzák, mi tartozik a vallási imádat körébe. E szolgáltatások közé tartoztak olyan ceremóniák, mint a heti prédikációk és más összejövetelek, keresztlők, temetési szertartások és esküvői szertartások. Bár ez esetben Lord Denning úgy határozott, hogy ezek a bizonyos szolgáltatások nem minősülnek vallási imádatnak, valójában a Szciantológia Egyház vallási gyakorlatának magját az auditálási és képzési eljárások alkotják. A szcientológusok számára ezekben a tevékenységekben nyilvánul meg az imádat – mint kommunikáció a spirituális valósággal –, nem azokban a szolgáltatásokban, amelyekkel a bíróság a Segerdal-ügyben foglalkozott. Persze ezek a vallási imádati tevékenységek talán nem illenek a bíróságok által említett modellbe, amely a keresztény imádatot veszi alapul, hiszen itt nincs jelen egy istenség tisztelete, viszont a gyakorlói számára ez vallási imádat.

A fentiekben (VIII.I.–VIII.VI. részek) felvetettekből nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem minden vallás posztulál egy legfelsőbb lényt. A Segerdal-ügyben Lord Denning utalt rá, hogy a buddhizmus kivétel az általa támogatott alapelv alól, és mondta, hogy lehetnek más kivételek. Miért ne lehetne ezek egyike a Szciantológia? Ha vannak kivételek, az nem kérdőjelezi meg magát az alapelvet, és nem teszi semmissé a használt definíciót? A hajlam arra, hogy a kivételek megtárgyalása ellenére visszatérjenek annak hangsúlyozására, hogy a vallási imádat elengedhetetlen eleme egy Legfelsőbb Lényt, mutatja, hogy mennyire fennmaradnak a kulturálisan kondicionált feltételezések, a más kultúrákból származó ellentétes bizonyítékok ellenére. Ráadásul persze a Szciantológia elismer egy Legfelsőbb Lényt, de ezt olyan valamiként fogja fel, amit nem lehet könnyen megérteni, és amivel a kommunikáció az emberi megvilágosodásnak ebben a fázisában ritkán fordul elő. Így, bár a Szciantológia posztulál egy Legfelsőbb Lényt, nincs olyan feltételezés, hogy az emberek normálisan kijelenthetik, hogy közvetlen tudással rendelkeznek erről a Lényről. Ez önmagában is alázatot jelez, ami néha hiányzik az olyan vallásokban, amelyekben az egyéneket merészebb kijelentésekre bátorítják azzal kapcsolatban, hogy ismerik Isten akaratát és gondolatait.

Tekintettel a Legfelsőbb Lénynek erre a korlátozott megértésére, a függőséget mutató beállítottságok, amelyek ismerősek a kereszténységben, az esdekléssel, a tisztelettel, a magasztalással és a közbenjárással együtt alkalmazhatatlanná válnak. Nem kevésbé lesznek alkalmazhatatlanok azokra a keresztényekre, akik támogatják a modern teológusok által a Legfelsőbb Lény definiálására javasolt mintákat (lásd IV.II. rész). A tiszteletadás nem hiányzik a szcientológusokból, akik magát a teremtést tisztelet tárgyának tartják, de egy antropomorf módon felfogott Isten nélkül a vallási imádat zsidó-keresztény tradícióban megtalálható elemei és formája nem alkalmazható rájuk. Amikor valaki a vallási imádat lényegét inkább a céljában és a törekvéseiben, nem pedig a külsőségeiben látja, nem nehéz a szcientológiai gyakorlatokat vallási imádati formaként elismernie.

IX. A SZCIENTOLÓGIA TUDÓSOK ÁLTALI ÉRTÉKELÉSE

IX.I. TUDOMÁNYOS ÉRTÉKELÉSEK ARRÓL, HOGY MIBŐL ÁLL A VALLÁS

Annak tudományos értékelése, hogy miből áll a vallás, végső soron az emberi viselkedés megfigyelésén alapul: a megfigyelhető jelenségek szolgáltatják a megfelelő empirikus bizonyítékot annak eldöntésére, hogy mik a vallás ismérvei, ahogyan azt gyakorolják. Az objektivitásnak, távolságtartásnak és etikai semlegességnek elkötelezett akadémiai tárgyak fejlődése, valamint a (jellemzően a teológiában megtalálható) normatív megközelítések befolyásának csökkenése új alapokat teremtett annak megítélésére, hogy mi alkotja a vallást.

IX.II. A SZCIENTOLÓGIA VALLÁSI STÁTUSA, AHOGY A TUDÓSOK ÉRTÉKELIK

Az akadémiai szociológusok, akiknek a kutatási területébe beletartozik a vallási mozgalmak objektív tanulmányozása, általánosan elismerik, hogy a Szcientológia vallás. Egy Szcientológiáról szóló dolgozat szerepel a következő munkában: *Religious Movements in Contemporary America*, edited by Irving I. Zaretsky and Mark P. Leone (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973). Itt a szerző vita nélkül vallásként hivatkozik a Szcientológiára. Az Eileen Barker brit szociológus által szerkesztett *Of Gods and Men: New Religious Movements in the West* (Istenekről és emberekről – Új vallási mozgalmak a Nyugaton) című munkában (Macon, Georgia: Mercer University Press, 1983) a Szcientológiának figyelmet szentelő négy cikk közül három gond nélkül vallásként tárgyalja ezt a bizonyos mozgalmat. A negyedik cikkben (*Participation Rates in New Religious and Para-religious Movements*, Frederick Bird és William Reimer, Concordia Egyetem, Montreal) a Szcientológiára futólag új terápiás mozgalomként, illetve közvetetten paravallási mozgalomként hivatkoznak. Mindazonáltal a szerzők szerint a Szcientológia és néhány másik csoport azért került bele a munkájukba, „mert szimbolizmusukban és rituáléjukban meglepően hasonló módokon próbálják minden személyen belül segíteni egy hatalmas készletnyi szent erő létrejöttét...” (218. oldal). Egy másik műben, amelyet szintén Eileen Barker szerkesztett (*New Religious Movements: A Perspective for Understanding Society*, New York: Edwin Mellen Press, 1982), a Szcientológiát csak röviden említi a különféle szerzők közül néhány, de sehol sincs olyan utalás, hogy a Szcientológia nem lenne vallási mozgalom, és bele is került egy szójegyzékbe a kötet végén.

Jelen sorok írója egy szektákkal foglalkozó rövid tanulmányában (Bryan Wilson, *Religious Sects*, London: Weidenfeld; and New York, MacGraw Hill, 1970), amely a szektatípusok osztályozását mutatja be, szerepelt a Szcientológia is: kétségtelenül vallási csoportosulásnak

tekintetem (és tekintem ma is). E műben a Szcientológia szociológiai típus alapján hasonló besorolást kapott, mint a keresztény tudomány, a teozófia, az Aeternus Társaság és különféle Új Gondolat mozgalmak (pl. Church of Religious Science, Unity School of Christianity és Divine Science).

1990-nem kiadtam egy könyvet (*The Social Dimensions of Sectarianism*, Oxford: Clarendon Press), amely különféle szektákról és új vallási mozgalmakról szóló tanulmányok gyűjteménye. Az egyik fejezet („Szcientológia – Egy szekularizált vallás” címmel) kimondottan azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy vallásnak tekinthető-e a Szcientológia, és arra a következtetésre jutott, hogy a Szcientológiát el kell ismerni vallásként, amely olyan fogalmakat és elveket fogad el, amelyek megfelelnek a mai szekularizált és racionalizált társadalomnak.

Újabb szociológiai tanulmányok ugyanezt az álláspontot veszik fel. Így Dr. Peter Clarke, a Centre for New Religions igazgatója a londoni King's College-ban, miközben könyvében (*The New Evangelists*, London: Ethnographica, 1987) felbecsüli az új vallási mozgalmak méretét és növekedését Európában, nem habozik a Szcientológiát is vallásként említeni. James A. Beckford, aki most szociológiai professzor a Warwicki Egyetemen, könyvében (*Cult Controversies: Societal Responses to the New Religious Movements*, London: Tavistock, 1985) a nyilvánosság előítéleteinek megfelelő gesztussal a „kultusz” kifejezést használja, de csak azután, hogy elutasítja a szó minden pejoratív mellékzöngéjét. Fontosabb azonban, hogy minden fenntartás nélkül elismeri, hogy a Szcientológia vallás. Azt írja (12. oldal): „A szociológusok nem értenek egyet abban, hogy mi a megfelelő megnevezés az olyan vallási csoportokra, mint az Egyesítő Egyház, a Szcientológia, Isten gyermekei és a Krisna-tudat Nemzetközi Társasága...” Ez az egyet nem értés arra vonatkozik, hogy az ilyen mozgalmakat szektáknak, kultuszoknak vagy egyszerűen új vallási mozgalmaknak kell-e nevezni – de hogy ezek mind vallások, afelől Beckford leírása nem hagy semmi kétséget az olvasóban. Mind közül a legmértvadásabb, hogy Eileen Barker, a London School of Economics professzora és az INFORM (Information Network Focus on New Religious Movements, egy közvetlenül a Belügyminisztérium által finanszírozott szervezet) alapítója és egykori igazgatója, írt egy könyvet (*New Religious Movements: A Practical Introduction*, London: Her Majesty's Stationery Office, 1989) kifejezetten azzal a céllal, hogy a nyilvánosságot (különösen az áttértek rokonait) pontos információkkal lássa el az új vallásokról és a velük kapcsolatban javasolt bánásmódról. Ebben a műben természetesnek veszi, hogy a Szcientológia mint vallás az általa tárgyalt témakörbe tartozik (147. oldal), és egy függelékbe, ahol mintegy huszonzét új vallási mozgalom leírása szerepel, a Szcientológia Egyház is belekerült.

IX.III. VALLÁS-E A SZCIENTOLÓGIA? – FLINN PROFESSZOR

Egy Joseph H. Fichter jezsuita szociológus (S. J., Loyola Egyetem, New Orleans) által szerkesztett tudományos cikkgyűjteményben (*Alternatives to American Mainline Churches*, New York: Rose of Sharon Press, 1983) Frank K. Flinn, aki most a vallástudományok docense a Washington Egyetemen (St. Louis, Missouri), közvetlenül és részletekbe menően foglalkozik a Szcientológia vallási státusának kérdésével. Először a Dianetika vallási státusát gondolja végig:

Számos kommentátor állítja, hogy a Szcientológia mentális terápia, amely vallásnak mutatja magát. A kérdés lényege azonban az, hogy egy kőbe vésett szabállyal elkülöníthető-e a terápia a vallástól vagy akár a filozófiától. A *therapeuó* (gyógyít, ápol, kezel) szó gyakran előfordul az Újtestamentumban, és a názáreti Jézus által végzett akár szellemi, akár testi gyógyításokra egyaránt utal...

Bár a Dianetikának voltak vallási és spirituális tendenciái, még nem volt vallás a kifejezés teljes értelmében... a Dianetika nem ígért olyasmit a terápia szokásos eredményeként, ami „transzcendentális” jutalomnak lenne nevezhető. Ugyanakkor ígéretet tett a „normálist meghaladó” jutalomra... Másodszor, a mozgalom dianetikai szakaszában az engramokat legfeljebb a magzati állapotig vezették vissza... Harmadszor, a Dianetikában csak négy „dinamika” vagy „túlélési készlet” volt: önmagunk, szex, csoport és Emberiség... Negyedszer, az auditálási technikák a Dianetika fázisában [nem használták] az „E-métert”.

Sok vita folyt arról, hogy mikortól lett vallás a Szcientológia. Kiválaszthatjuk a Szcientológusok Hubbard Szövetségének 1952-es bejegyzését Phoenixben (Arizona), azután a Szcientológia Alapító Egyház 1954-es megalapítását. A jogi bejegyzés azonban nem árulja el, hogy konkrétan mikor öltöttek alakot a vallási fogalmak az egyház önismeretén belül. Ezek a viták azonban emlékeztetnek a 19. századi vitákra azzal kapcsolatban, hogy mikor kezdődött a kereszténység: Jézus életében? Pünkösdkor? Pál és az apostolok szolgálatával? (96–97. oldal)

Flinn ezután tekintetbe veszi a fent leírt négy tényező szerepét a Dianetikából a Szcientológiába való átmenetnél, megjegyezve, hogy az első tényező, a transzcendentális célokra váltás, az a pont, amikor a „Clear” mint cél átalakul az „Operatív Thetán” létrehozásává, és hozzáteszi: „A »thetán« fogalma többé már nem egy mentális állapotra utal, hanem hasonlít a »szellem« vagy a »lélek« keresztény fogalmához, amely halhatatlan, és mind az agy, mind az elme felett áll.” (98. oldal) Másodszor, az engramok itt már előző élethez kapcsolódtak.

Harmadszor, új dinamikák hozzáadására került sor, amelyek kiterjednek az állatok, az anyagi univerzum, a szellem és a végtelen túlélésére. És negyedszer, megtörtént az E-méter bevezetése, amelyről azt mondja: „Az általam javasolt perspektívából... az E-méter használata inkább tekinthető »technológiai szentségnek«. A keresztények úgy definiálnak egy szentséget (pl. a keresztelést), hogy »a belső vagy láthatatlan kegyelem külső és látható jele«, a szcientológusok pedig úgy tekintik, hogy az E-méter egy belső és láthatatlan állapot (»Clear«) külső és látható jelzője.” (99. oldal)

Flinn hozzáteszi ezt a további megjegyzést:

Az angol *religion* (vallás) szó a *religare* szóból származik, amely azt jelenti, hogy „újra összeköt”. Ez arra vezet engem, hogy átfogóan úgy definiáljam a vallást, hogy szimbólumokban kifejezett meggyőződésrendszer, amely összeköti egyéneket és/vagy csoportok életét, amely vallási gyakorlatok halmazában (rituálék) fejeződik ki, és amelyet egy szervezett életmód tart fenn. A meggyőzések, a gyakorlatok és az életmód összeköti az emberek életét, hogy végső értelmet adjon a létezésüknek. Bár minden vallásban jelen vannak mindhárom szempont kezdetleges elemei, némelyik például a szervezeti rendszerre fekteti a hangsúlyt, vagy az életmódra, és kevésbé a meggyőződésrendszerre vagy a rituális gyakorlatokra. A Szcientológiában egy olyan csoportra látunk példát, amely vallási gyakorlatokkal (az auditálási technikák) kezdődött, hamarosan kialakított egy erős egyházi struktúrát, és csak ezután öntötte formába a meggyőződésrendszerét egy hitvallásban. Ez nem jelenti azt, hogy a meggyőződésrendszer nem volt már jelen szunnyadó formában az egyház evolúciójának korábbi fázisaiban. Egyszerűen nem volt formális módon rendszerbe foglalva [úgy, ahogy] kezdetől a szervezési technológia volt. (104–105. oldal)

Az „erős egyházi struktúra” Flinn-nél a Szcientológia általános megszervezésére, a tanfolyamok és az auditálási eljárásmodok hierarchikus rendszerére utal.

X. A SZCIENTOLÓGIA ÉS MÁS VALLÁSOK

X.I. BIZONYOS HASONLÓSÁGOK A SZCIENTOLÓGIA ÉS MÁS VALLÁSOK KÖZÖTT

A Szcientológia radikálisan különbözik a hagyományos keresztény egyházaktól és szakadár szektáktól, az ideológiáját, a gyakorlatát és a szervezetét tekintve. Ám az általános képet tekintve,

amely egy multikulturális és többvallású társadalomban elkerülhetetlen, nyilvánvaló, hogy a Szciantológia minden lényeges elem szempontjából nagyon közel áll olyan más mozgalmakhoz, amelyek vitathatatlanul vallások. Ideológiailag jelentős hasonlóságot mutat a hinduizmus szánkhja iskolájával. A gyülekezeti tevékenységeit illetően, amelyek szerepe egyébként jóval kevésbé központi, mint a nonkonformista mozgalmak esetében, mindazonáltal vannak olyan hangsúlyos pontok, amelyek nem igazán különböznek némelyik nonkonformista szervezetétől. A megváltástani céljai hangsúlyosan metafizikaiak, és bizonyos tekintetben hasonlítanak a keresztény tudomány céljaira.

X.II. KETTŐS TAGSÁG

A Szciantológia megkülönböztető jellemzője, hogy a tagjaiktól nem várják el egyéb vallási hitük és kötődésük elhagyását a Szciantológiához való csatlakozás után. Ebből lehetne arra következtetni, hogy a Szciantológia megelégszik azzal, hogy pusztán további vagy kiegészítő meggyőződés- és gyakorlatrendszer legyen, de indokolatlan ilyen következtetést levonni. Beszéltem magas rangú egyházi vezetőkkel és egyéni szciantológusokkal is a Szciantológiának erről az oldaláról, és a reakciónk az volt, hogy bár az exkluzivitás nincs megkövetelve, az a gyakorlat során természetes módon létrejön. Szerintük, ahogy valaki egyre inkább részt vesz a Szciantológiában, elkerülhetetlenül elveti a korábbi hitét. Például az a tapasztalatom, hogy egy zsidó, akiből szciantológus lesz, kulturális okokból továbbra is kötődhet a judaizmushoz, és megünnepelheti a zsidó ünnepeket a családjával és a barátaival, de nem fogja gyakorolni a zsidó teológiát, és nem fog hinni benne. Az én tudósi nézőpontomból ez a magyarázat helyesnek látszik. A szciantológusok a hitüket hiánytalan vallásnak tekintik, amely elvárja tagjaitól az elkötelezettséget.

Továbbá, bár a zsidó-keresztény-muszlim tradícióra jellemző a vallási elkötelezettség kizárólagossága, és hogy a kettős vagy többszörös tagságot nem tolerálják, ez az alapelv távolról sem általános a vallások között. A hinduizmus és a buddhizmus legtöbb ágában ez nem követelmény. A Buddha nem tiltotta a helyi istenek tiszteletét. A hinduizmus toleráns a többszörös kötődés tekintetében. Japánban nagyszámú ember tekinti magát buddhistának és sintoistának is egyben. A vallások szimbiózisa jól ismert jelenség, és bizonyos szempontból előfordult a kereszténységben is (például a spiritizmus és a pünkösdzizmus eltérése bizonyos anglikán püspökök részéről, bár ezek a meggyőződésrendszerek nem lettek konkrétan beépítve a hivatalos doktrínákba). Az a tény, hogy a Szciantológia másmilyen pozíciót foglal el a kettős vagy többszörös hovatartozással kapcsolatban, mint ami hagyományosan a nyugati kereszténység álláspontja, nem jogalap a vallási státus megtagadásához.

X.III. EXOTERIKUS ÉS EZOTERIKUS ELEMELK A SZCIENTOLÓGIÁBAN

A Szciantológia nagyközönség felé mutatott képe nem felel meg a vallások általános sztereotípiáinak. Az irodalma felosztható egy széles körben terjesztett közérthető (exoterikus) irodalomra és egy ezoterikus irodalomra. Az exoterikus irodalom elsősorban a Szciantológia metafizikájának alapelveivel és annak során való gyakorlati alkalmazásukkal foglalkozik, ahogy segítenek az embereknek elboldogulni a problémáikkal a kommunikáció és a kapcsolatok terén, az intelligencia fenntartásában, továbbá az élet racionális és pozitív orientációjában. A bizalmas ezoterikus irodalom, amely csak a Szciantológia haladó tanulói számára hozzáférhető, egyrészt teljesebb beszámolót ad a vallás metafizikájáról, másrészt haladóbb auditálási technikákat mutat be. Részletesebben tárgyalja a théta (a szellem ősgondolata) elméletét; a leromlását, ahogy belekeveredik az anyagból, energiából, térből és időből álló anyagi univerzumba az előző életek során; és jelzi azt az utat, amelyen az ember természetfeletti képességeket sajátíthat el – pontosabban szerezhethet vissza. Csak a megfelelően haladó szintre jutott szciantológusokat tartják képesnek arra, hogy felfogják a meggyőződésrendszer ezen elemeinek a fontosságát, és hogy teljesen megértsék az ezoterikus irodalomban megadott magasabb szintű auditálási eljárásmodokat.

Az exoterikus és ezoterikus tanítások megkülönböztetésével a Szciantológia semmi esetre sem egyedi a vallások között. A Jézus által kijelentett elv alapján: „Még sok mondani valóm van hozzátok, de most el nem hordozhatjátok” (János 16:12), amihez kapcsolódva Pál is megkülönböztette a tapasztalt hívőknek való kemény eledelt a kisdedeknek való tejtől (I. Kor. 3:1–3; és Zsidók 5:12–14), a különféle keresztény mozgalmak is megkülönböztették az alapvető és a haladó doktrínákat és gyakorlatokat. A kereszténység peremterületein működő általános gnosztikus tradíció határozottan tartotta magát az ezoterikus tantételek megőrzéséhez, és a hittudósok által néha „gnosztikus típusú” szektákként besorolt jelenkori mozgalmak általánosan használnak ilyen megkülönböztetést. Egy példa a keresztény tudomány, amelynek általános tanításai kiegészülnek a kijelölt tanítók által speciális osztályokban (amelyek tartalma bizalmas) olyan személyeknek tanított tárgyakkal, akik elismert praktizálónak akarnak válni. Eltekintve ezektől az esetektől, az utolsó napok szentjeinek egyháza csak azokat a mormonokat engedi be a speciális szertartásaira, akik jó viszonyban állnak az egyházzal, és engedélyt kapnak a püspöktől: ez többek között azt is jelenti, hogy teljesítették azt a vállalásukat, hogy a jövedelmük 10%-át befizetik az egyháznak – mások nem láthatják ezeket a rituálékat. A protestantizmus fő áramlatának közelében álló pünkösdisták gyakran csak erre kijelölt szertartásokon fedik fel „a Lélek ajándékára” vonatkozó tanításuk és gyakorlatuk teljes jelentéstartalmát, nem pedig azokon a találkozókon, amelyek a nem pünkösdisták nagyközönség érdeklődésének felkeltésére

szolgálnak. Az ilyen különbségtétel igazolása egyben oktatási alapelv – haladó anyag csak azok számára érhető el, akik alávetették magukat a korábbi és elemibb szintű oktatásnak, amely lehetővé teszi számukra, hogy elsajátítsák a magasabb szintű ismereteket. Ezt az elvet vallja a Szcientológia is, amelynek tanításai a tanulók koncentrált és módszeres erőfeszítéseit követelik meg.

XI. A VALLÁS ISMÉRVEINEK ALKALMAZÁSA A SZCIENTOLÓGIÁRA

XI.I. A KULTURÁLIS ELŐÍTÉLETEK KIKÜSZÖBÖLÉSE

Új vallási mozgalmak értékelésekor számos különböző nehézséggel kell szembenéznünk. Az egyik az, hogy a legtöbb társadalomban kimondatlan előfeltevések élnek a vallással kapcsolatban, amelyek fontosnak tartják az ősiséget és a hagyományt. A vallási szokásokat és megnyilatkozásokat gyakorta a hagyományra való konkrét hivatkozással szentesítik. A vallási ügyekben bevezetett újításokat nem egykönnyen támogatják vagy fogadják el. A második probléma (különösen a zsidó-keresztény-muszlim hagyományokban) az ortodoxia merev, normatív állásfoglalása, amely elítéli az elhajlásokat, és amely gyakran nagyon pejoratív szóhasználatot jellemzi őket („szekta”, „kultusz”, „nonkonformizmus”, „szakadárság” stb.). A harmadik problémát már érintettük a korábbi részekben, nevezetesen, hogy azoknak, akik egy adott társadalomba asszimilálódtak, és akik egy adott vallási tradícióban nőttek fel, különösen nehéz megérteniük mások meggyőződésrendszerét, elfogadniuk vallási törekvéseiket, és elismerniük megnyilatkozási módjuk jogosultságát. A vallási nézetekben betokosodva jelen vannak bizonyos kulturális elfogultságok és szemellenzős álláspontok is. De ha egy olyan mozgalmat szeretnénk értelmezni, mint például a Szcientológia, akkor elengedhetetlen e gátak felismerése és leküzdése. Ez nem jelenti azt, hogy igazként el kell fogadni egy vallási gondolatrendszert, de szükségszerű bizonyos pozitív összehangolódást elérni, ha kellő tiszteletben szeretnénk részesíteni más hitekhez tartozók meggyőződéseit.

XI.II. MI TÖRTÉNT EZ IDÁIG?

Az előbbi fejtegetések szükségszerűen szerteágazóak és csapongóak: futólag tettünk egy más vallási mozgalmakkal való összehasonlítást, és áttekintettük a szcientológusok által létrehozott irodalmat és a tudósok által a Szcientológiáról közzétett irodalmat. Röviden megnéztük a Szcientológia történetét, doktrínáit, gyakorlatait, vallási szerveződését és erkölcsi implikációit, különös figyelemmel azokra a tényezőkre, amelyek manapság a

mozgalom vallási státusának megítélésük leginkább előtérben állnak. Egy ilyen értékelés, amelyben sok érvényes megfontolást vonultattunk fel, megfelelően igazolja azt az állítást, hogy a Szcientológia vallás. Ugyanakkor, mivel absztrakt általánosítás formájában már megkíséreltük felsorolni (fenti II.I. rész) azokat a jellemzőket és funkciókat, amelyek széles körben elterjedtek – és ezért nagy valószínűséggel megvannak – a vallási rendszerekben, most helyénvalónak tűnik, hogy tudatosan használjuk ezt a modellt, hogy mérhetően megítéljük a Szcientológiának azt az állítását, hogy a Szcientológia vallás. Jelentős eltérések figyelhetők meg a Szcientológiában használt terminológia és a modellben megadott követelmények között, de ez legalább bizonyos mértékben ugyanígy van sok – talán az összes – vallási mozgalom esetén. Mindazonáltal, az alkalmazott absztrakt fogalmak általánosságát figyelembe véve, minden bizonnyal túlságos nehézség nélkül és az egyet nem értés lehetőségét kizárva belátható, hogy milyen mértékben tesz eleget a Szcientológia az általunk készített leltár kívánalmainak.

XI.III. A SZCIENTOLÓGIA A VALLÁS ISMÉRVEINEK FÉNYÉBEN

Most összehasonlítjuk a Szcientológia jellemzőit a fenti II.I. részben felvázolt, vallási jellemzőket és funkciókat bemutató valószínűségi leltárral. Azoknak a tételeknek a jelölésére, amelyeknek a Szcientológia megfelel, a „Megfelelés”, illetve „Korlátozott megfelelés”, amelyeknek nem felel meg, a „Nem megfelelés”, illetve „Korlátozott nem megfelelés”, a többi esetről pedig a „Határozatlan” kifejezést használjuk.

- (a) A thetánok olyan hatóerők, amelyek meghaladják a szokványos észlelhetőséget. Azt is meg kell jegyezni, hogy a Szcientológia megerősíti egy legfelsőbb lény létezését. Megfelelés.
- (b) A Szcientológia posztulálja, hogy a thetánok hozták létre a természeti rendet. Megfelelés.
- (c) A thetánok emberi testeket foglalnak el, ami folyamatos beavatkozást jelent az anyagi világba. Megfelelés.
- (d) A thetánok már az emberi történelem előtt kifejtették működésüket, és állítólag ők teremtették a fizikai univerzumot, testeket foglalnak el a saját örömeikre, identitásként és játék kedvéért. Ez azonban egy körülhatárolatlan cél, és a Legfelsőbb Lény a Szcientológiában nem úgy jelenik meg, mint aminek meghatározott céljai vannak. Korlátozott megfelelés.

- (e) A thetánok tevékenysége és az emberi lények tevékenysége azonos. A thetán jövőbeli életeit jelentősen befolyásolja, ha megszabadul a reaktív elmétől, ezenkívül nagy hatással van rá ugyanez a folyamat a jelen életében. Megfelelés.
- (f) Az auditálás és a képzés olyan eszközök, amelyekkel az egyén képes befolyásolni a sorsát, ebben az életben feltétlenül, és azoknak a testeknek az életében is, amelyeket esetleg később majd elfoglal. Megfelelés.
- (g) A vallási imádat hagyományos értelmében vett szimbólumként felfogható rituálék (pl. katolikus mise) a Szciantológiában csak minimálisan, csökevényes formában vannak jelen, mint ahogy a kvékerek között is, de azért léteznek. Ennek ellenére, hogy konzervatív álláspontba helyezkedjünk, ezt a tételt úgy értékelhetjük, hogy Határozatlan.
- (h) Az engesztelő cselekedetek (pl. áldozat vagy penitencia) hiányoznak a Szciantológiából. Az egyén bölcsességre és szellemi megvilágosodásra törekszik. Nem megfelelés.
- (i) A természetfeletti erőknek szóló áhítat, hála, hódolat és engedelmisség megnyilatkozásai hiányoznak, kivéve a Szciantológiában előírt átmeneti rítusokat. Nem megfelelés.
- (j) Bár a Szciantológia rendelkezik megkülönböztető nyelvezettel, amely eszközt nyújt a csoporton belüli értékek megerősítésére, és az Írásokat, vagyis L. Ron Hubbard tanításait, a fogalom populáris értelmében szentnek tartják, mégsem lehet azt állítani, hogy ez megfelel a „szent” technikai értelmének („különleges célú és tiltott dolgok”). Nem megfelelés.
- (k) Az ünneplésre vagy kollektív vezeklésre szolgáló aktusok nem erős jellemzői a Szciantológiának, bár az utóbbi időben a mozgalmon belül számos megemlékezési alkalom jött létre: Hubbard születésnapja, a Szciantológusok Nemzetközi Szövetségének megalapítási évfordulója, illetve egy nap, amikor az auditorokat ünneplik meg az elkötelezettségük miatt. Korlátozott megfelelés.
- (l) A szciantológusok viszonylag kevés kollektív rítusban vesznek részt, de a mozgalom tanításai teljes világképet nyújtanak, ennél fogva a mozgalom tagjait áthatja a közösségi érzés, a közös identitás érzete. Korlátozott megfelelés.

- (m) A Szcientológia nem nagyon erősen moralista vallás, de az erkölcsi kérdések egyre növekvő hangsúlyt kaptak, ahogy felismerték metafizikai premisszáinak teljes körű implikációit. 1981 óta a szcientológusokkal szembeni erkölcsi elvárásokat tisztán megfogalmazzák: ezek erősen emlékeztetnek a tízparancsolat előírásaira, és explicitebbé teszik a régóta meglévő akaratot az „ártó tettek” csökkentésére. A reaktív elméhez és a reinkarnációhoz kapcsolódó doktrínák a buddhizmuséhoz hasonló etikai nézeteket takarnak. Megfelelés.
- (n) A Szcientológia nagy hangsúlyt fektet a szándék komolyságára, a kitartó elkötelezettségre és az egész életen át tanúsított lojalitásra a szervezettel és tagjaival szemben. Megfelelés.
- (o) A Szcientológia lélekvándorlással kapcsolatos tanításai teljesen kielégítik ezt a kritériumot. A halmozódó jellegű reaktív elme megfelel a thetán érdemtelenné válásának, és ez az érdemtelenné válás csökkenthető a Szcientológia technikáinak alkalmazásával. Megfelelés.
- (p) A Szcientológia rendelkezik funkcionáriusokkal, akik elsősorban „gyóntatópapként” (auditorok) szolgálnak, és káplánokkal is, akiknek feladata elsősorban magyarázó és lelkipásztori. Az auditorok, a tanfolyam-felügyelők és a káplánok (azaz lényegében minden munkatárs) arra törekszenek, hogy a Szcientológia elméletét és gyakorlatát megóvják a beszennyeződéstől, és ilyen értelemben őrzőként szolgálnak. Megfelelés.
- (q) Az auditorok, a tanfolyam-felügyelők és a káplánok fizetést kapnak. Megfelelés.
- (r) A Szcientológia rendelkezik metafizikai doktrínák rendszerével, amely magyarázatot ad az élet értelmére és céljára, egy jól kidolgozott elmélettel szolgál az ember pszichológiájára, valamint számot ad a fizikai univerzum eredetéről és működéséről. Megfelelés.
- (s) A Szcientológia jogalapja egy L. Ron Hubbard által kinyilatkoztatott formában van. Hubbard saját forrásai közé tartozik a Kelet ősi bölcsességének említése, de állítólag szinte kizárólagosan kutatásból származnak. Az, hogy összekeveredve hivatkoznak a hagyományra, a karizmára és a tudományra, megtalálható más modern vallási mozgalmakban, különösen a keresztény tudományban. Korlátozott megfelelés.

- (t) A Szciantológia egyes doktrínáinak igazságtartalmára vonatkozó állítások túlmutatnak egy empirikus vizsgálaton, de az auditálás hatásossága állítólag pragmatikusan bizonyítható. A Szciantológia céljai a doktrínák metafizikai vonatkozásaiba vetett hiten nyugszanak, még akkor is, ha az eszközök állítólag empirikusan tesztelhetők. Korlátozott megfelelés.

XI.IV. AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS ÁTTEKINTÉSE

A Szciantológia előbbi értékelése, amely a vallás valószínűségi leltárát veszi alapul, a következő eredményt hozza: tizenegy tételnél megfelelés van; öt tételnél korlátozott megfelelés; három tételnél nem megfelelés; és egy tétel van, amely határozatlan. Természetesen nem feltételezhető, hogy ezeknek a különböző vallási jellemzőknek és funkcióknak egyenlő a súlyuk, és figyelni kell arra is, hogy a pusztán számok ne hozzanak létre túlságosan mechanisztikus alapot az értékeléshez. Néhány tétel – például a specialisták fizetése –, bár közös a vallásokban, ugyanakkor nem korlátozódik pusztán a vallásokra, ennél fogva kevésbé tekinthető fontosnak, mint néhány másik tétel. Hasonlóan, az engesztelő elem, amely közös a vallásokban, tekinthető pusztán a korábbi kvázimágikus függőségi sémák maradványának is, amelyek alól az újabban alapított vallási szervezetek felszabadították magukat. Bár a legtöbb hagyományos vallás kielégítené e követelmények többségét, számos eléggé elismert felekezet nem felel meg némelyiknek. Ezt fedeztük fel a kvékereknél a vallási imádatra vonatkozóan, illetve a keresztény tudománynál a legitimációt illetően. Az unitáriusok számos kritériumnak nem felelnek meg: vallási imádat, rituális jelentőség létrejötte, a bűn és az erény hagyományos fogalmai és talán a metafizikai tanítás jelentősége. A vallási specialisták megfizetésére vonatkozó kritériumnak sem a krisztadelfiánusok, sem a kvékerek nem felelnek meg.

XI.V. A SZCIANTOLÓGUSOK VALLÁSNAK TEKINTIK MEGGYŐZŐDÉSEIKET

A fenti leltár alkalmazása nem szabad, hogy olyan benyomást keltsen, miszerint a jelen állásfoglalásban felmutatott eredmények pusztán formális vagy absztrakt érvelésen alapulnak. A leltár egy alap, amelyhez hozzámérjük az empirikus bizonyítékokat – azaz a megfigyelt viselkedést. Sok szciantológus erős érzésként éli meg vallásos elkötelezettségét. Vallásként tekintenek meggyőződéseikre és gyakorlataikra, és sokan az elkötelezettség olyan fokán állnak, amely meghaladja a hagyományos egyházak hívői között általában megfigyelhető elkötelezettséget. Ebben a tekintetben sok szciantológus hasonlóan viselkedik a keresztény szekták tagjaihoz, akik általában sokkal elkötelezettebbek vallásuk iránt, mint a régi alapítású egyházak és felekezetek tagjainak zöme. Mint szociológus úgy tekintek a Szciantológiára, mint hiteles vallási meggyőződés- és gyakorlatrendszerre, amely a hívőiben mély és komoly elkötelezettséget hív életre.

XI. VI. A VALLÁS MINT OLYAN JELENKORI VÁLTOZÁSA

Említettük, hogy a vallások kivétel nélkül evolúción mentek keresztül: az idők során változnak. Az is megállapítható, hogy maga a vallás mint olyan változásokon megy keresztül. Mint társadalmi termék a vallás sokat merít annak a társadalomnak a jellegéből és karakteréből, amelyben működik, és az újabb mozgalmak – legalábbis keletkezésük idejében – olyan jellemzőket mutatnak, amelyek a régebbi mozgalmakban nem voltak fellelhetők. Manapság a vallásban végbemenő új folyamatok nyilvánvalóvá teszik, hogy az emberek kevesebbet törődnek az „odafent” leszögezett objektív valóságával, és az érdeklődés a szubjektív tapasztalat és a pszichés jólét (well-being) felé fordul; ennél fogva kevésbé foglalkoznak a vallási imádat hagyományos formáival, és többet azzal, hogy más forrásokból szerezzenek bizonytságot (ami maga a megváltás egyik típusa), nem pedig abból a vélt kényelemből, amelyet egy távoli megváltó isten nyújt. Számítanunk kell tehát arra, hogy az általunk modellként használt leltárban megmutatkozik ez a hangsúlyeltolódás. A modell tükröz sok mindent, ami fennmarad a vallásban, de ami ősi gyakorlatból származik. Az újabb vallások – még az olyan régiek is, mint a nagy protestáns felekezetek – nem lesznek összhangban az összes elemmel: annak az evolúciós szakasznak a jellemzőit tükrözik, amelyben létrejöttek. El kell fogadnunk tehát, hogy a modern mozgalmak nem felelnek meg a (viszonylag időtlen) modellünk összes elemének. Mindezekkel együtt számomra egyértelmű, hogy a Szcientológia hiteles vallás, és akként kell tekinteni rá.

BRYAN RONALD WILSON

1995. február

BRYAN RONALD WILSON

Bryan Ronald Wilson a szociológia címzetes docense az Oxfordi Egyetemen. 1963-tól 1993-ig az All Souls College munkatársa volt, majd 1993-ban nyugalmazott munkatárssá választották.

Több mint negyven éven át kutatta a kisebbségi vallási mozgalmakat Nagy-Britanniában és a tengerentúlon (többek között az Egyesült Államokban, Ghánában, Kenyában, Belgiumban és Japánban). Tevékenysége részeként elolvasta e mozgalmak kiadványait, és ahol lehetséges volt, személyesen érintkezett a tagjaikkal a találkozóiikon, szertartásaik során és otthonukban. Emellett más tudósok munkáit is figyelemmel kísérte, és kritikailag véleményezte.

A Londoni Egyetemen B. Sc. (Econ), illetve Ph. D. fokozatot, az Oxfordi Egyetemen pedig M. A. fokozatot szerzett. Kiadott munkáit 1984-ben az Oxfordi Egyetem a díszdoktori cím (D. Litt.) adományozásával ismerte el. 1992-ben a belga Leuveni Katolikus Egyetem tiszteletbeli doktorrá avatta. 1994-ben a Brit Akadémia tagjává választották.

Élete során a következő további tisztségeket töltötte be:

A Commonwealth Fund munkatársa (Harkness Alapítvány), Kaliforniai Egyetem, Berkeley, Egyesült Államok, 1957–58

Meghívott professzor, Ghánai Egyetem, 1964

Az American Council of Learned Societies munkatársa, Kaliforniai Egyetem, Berkeley, Egyesült Államok, 1966–67

Vallásszociológiai kutatási tanácsadó, Padovai Egyetem, Olaszország, 1968–72

A Japán Társaság meghívott munkatársa, 1975

Meghívott professzor, Leuveni Katolikus Egyetem, Belgium, 1976, 1982, 1986, 1993

Meghívott professzor, Torontói Egyetem, Kanada, 1978

Meghívott vallásszociológia-professzor és vallástudományi tanácsadó, Mahidol Egyetem, Bangkok, Thaiföld, 1980–81

Meghívott munkatárs, Ormond College, Melbourne-i Egyetem, Ausztrália, 1981

Meghívott professzor, Queenslandi Egyetem, Ausztrália, 1986

Kitüntetett meghívott professzor, Kaliforniai Egyetem, Santa Barbara, Kalifornia, Egyesült Államok, 1987

1971-től 1975-ig a *Conférence Internationale de Sociologie Religieuse* (a vallásszociológia világméretű szervezete) elnöke volt; 1991-ben a szervezet (amelynek mai neve: *Société Internationale de Sociologie des Religions*) tiszteletbeli elnökévé választották

A *Society for the Scientific Study of Religion* tanácsának tagja (Egyesült Államok) 1977–79

Több éven keresztül a *Journal for the Scientific Study of Religion* európai főszerkesztő-helyettese

Hat éven keresztül a *The Annual Review of the Social Science of Religion* társszerkesztője

Számos előadást tartott a kisebbségi vallási mozgalmakról Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Belgiumban, Kanadában, Japánban, továbbá az Egyesült Államokban, és néhány alkalommal Németországban, Finnországban, Franciaországban, Hollandiában, Norvégiában és Svédországban.

Igazságügyi szakértőként meghívták szektákkal kapcsolatos bírósági tárgyalásokra Nagy-Britanniában, Hollandiában, Új-Zélandon és Dél-Afrikában, továbbá többször szolgáltatott bizonyítékot eskü alatt bíróságoknak Ausztráliában és Franciaországban. Felkérték írásos szakértői javaslat benyújtására vallási mozgalmakkal kapcsolatban a Parlament Alsóházának Belügyi Bizottsága részére.